

Tartu Ülikool
Usuteaduskond

Talvi Põldma

**KUNSTI-USKU TARTU TÄNAVAD:
AVALIKULT PEIDETUD RELIGIOON TÄNAVAKUNSTIS**

Bakalaureusetöö

Juhendaja
Atko Remmel

Tartu 2020

Sisukord

1. Tänavakunst ja religioon	4
1.1 Mis on tänavakunst?.....	4
1.2 Tänavakunsti kujunemine Eestis.....	7
1.3 Üldine Eesti religioosne olukord.....	9
1.4 Mis on „religioon“?.....	11
1.5 „Religioon“ pildis	13
2. Juhtumianalüüs Tartu näitel	14
2.1 Meetod ja valim	14
2.2 „Religioosse“ väljaga seotud märksõnad.....	16
2.3 Kategooriad	21
2.3.1 Kategooriatesse jagunenud märksõnad	24
2.4 Millist usku on Tartu tänavakunst?.....	25
Järeldused	30
Kasutatud allikad	32
Märksõnade juures kasutatud allikad	34
Lisad	36
Lisa 1. Tartu tänavakunsti ajajoon	
Lisa 2. Tabel 1. Märksõnade statistika valimis olevate tööde kohta	
Lisa 3. Tabel 2. Märksõnade jaotus kategooriates	
Lisa 4. Valim „religiooniga“ seonduvatest tänavakunsti töödest Tartus.....	

Sissejuhatus

Kunst oma olemuselt on visuaalne keel läbi mille jutustatakse lugusid, koetakse emotsioone, jagatakse ideid ja väljendatakse mõtteid, ideoloogiaid, hoiakuid. Religioonitemaatika on esinenud nii klassikalises kunstis kui selle eri vormides eri aegadel ajaloos. Kajastatu võib olla religiooniga seotud kas sisu, asukoha või loomise viisi poolest – oleme kõik näinud piiblistseene kujutavaid vanu maale ja uhkeid freskosid kirikutes, aga esineb ka antiikset grafitit.

Seintele kirjutamine on aegade algusest olnud inimestele vabaks väljenduvormiks. Mitmed arheoloogilised avastused toovad meieni lugusi ammustest aegadest kui vaatame koopamaalinguid või loeme erinevate markeeringute kohta. Leitud joonised majade ja templite seintelt või aedadelt väljendavad tolle aja inimeste mõtteid, maailmavaadet ja omandit (nime kirjutamine, „mina olin siin“ kui kuuluvuse/kinnisvara märkimine); kajastavad religioosset sümboolikat või on infokandjad kuulutuste vahendamisel. Nii maailmavaated kui erinev sümboolika on suuremal või vähemal määral põimunud religioonide ja usunditega, k.a. eelkristliku ajaga.

Tänavakunst kui „kunst kõigile“ on fenomen, mis toob kunsti galeriide asemel avalikkusele näha ja millel on juures ka anonüümuse faktor. See loob soodsa pinnase lisaks sisemaailma väljendusele kõneleda ka teemadel, mis võivad muidu olla tabud või hoopis vajutada kriitiliselt ühiskonna kitsaskohtadele.

Näeme Tartus iga aastaga järjest kirevamat pilti tänavakunsti töid. Siinne olukord on võrdlemisi eriline – vanu töid eriti ei vandaliseerita ja uutel lubatakse juurde tulla, mille tulemusena on eksisteeriv kultuurikiht kohati 20 aastat vana. Nii linn kui linnarahvas on pigem soojalt meelestatud ning see annab võrdlemisi illegaalse subkultuuri esindajatele turvalise keskkonna oma ideid ja mõtteid loomingusse panna ning neid tänaval avalikkusele näidata. Olles viinud läbi tänavakunsti-teemalisi ekskursioone alates 2019. aasta kevadest, puutun keskmisest enam kokku tänavakunstiga, mistõttu religiooniuurinaja asun unikaalsel positsioonil. Saan minna süvitsi temaga, mida pole Eestis varem uuritud ja avada tänavakunsti kui isikliku väljendusvormi religiooniga seotud kihistuse.

Käesolevas töös hoian juhtumianalüüsi fookuse eelkõige siseilmaga seotud väljendustel, mis kajastavad ühel või teisel moel religiooniga seonduvat. Kõik see, mis seintele kantakse, räägib ilmekalt sellest, mis on subkultuuri esindajate eludes oluline ja

peegeldab sel hetkel ühiskonnas toimuvat. Seda toetab ka kunstiliigile omane ilme pidev muutumine ja seejuures võimalikud dialoogid kunstnike vahel. Tartu tänavakunsti tööde kaardistamine annab võimaluse talletada käesolev etapp ühiskonnas siin ja praegu ning vaadata kajastuvat olukorda ligemalt läbi religiooniuurija pilgu. Selleks, et kaardistada religiooniga seonduvat tänavakunsti, loon meetodi, millega on võimalik uurida pildikeelt empiirilisel.

Varasemalt on uuritud palju nii tänavakunsti/grafitit kui religiooni, ent allikaid mis käsitleks religiooni ja/või usundiliste vaadete peegeldumist tänavakunstis, pole leida. „Religiooset graffitit“ käsitlevad allikad vaatlevad lähemalt antiikajast pärit kirjutisi nii linnadest¹ kui kabelitest². Jane Tiidelepp on uurinud Neitsi Maarja kajastamist Eesti rahvuslikus kunstis³. Enn Lillemaa andis 2019 sügisel Tartu Linnamuuseumis loengu teemal religioonitemaatika Pallase kunstis.

Malaisia tänavakunsti uurimus vaatleb küll tänavakunsti, aga ikonograafiliselt ja fookuses on rohkemat, kui religioonitemaatika uurimine⁴. Tänavakunstis esinevat rikkalikku religiooset sisu võib täheldada Tbilisis⁵.

Vahetult enne Rio de Janeiro 2016 Olümpiamänge tehtud sotsio-poliitiline uurimus vaatleb sealset motiveeriva tänavapildi kujunemist ning kodanikulagatusi ja linnaprojekte läbi kohaliku tänavakunsti. Uuringu fookuses on sotsio-poliitiline kontekst, kust tuleb küll esile ka evangeelsete noorte loodud rohkem või vähem religioosne grafiti, andmata seejuures selgitust selle kohta, kuidas tööd valimisse valiti või kuidas tuvastati töödes „religioon“.⁶

Tänavakunstis esinev religiooni kajastamine on vähe uuritud valdkond, mistõttu oli töö käigus väljakutse luua uurimusmeetod ja sõnastada otsitav. Nii religiooni kui tänavakunsti puhul on tegemist valdkondadega, kus õige sõnakasutus on vajalik ja

¹ Emberling, Geoff; Davis, Suzanne (2019): Graffiti as devotion: Along the Nile and Beyond. 1st. Ann Arbor: Kelsey Museum of Archaeology (Kelsey museum publications, 16)

² Plesch, Veronique (2002): Memory on the Wall: Graffiti on Religious Wall Paintings, *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 30-1, Duke University Press. Lk 167-197

³ Tiidelepp, Jane (2019): Neitsi Maarja representatsioon Eesti rahvuslikus kunstis. MA. Tartu Ülikool, Tartu. Ajaoo ja arheoloogia instituut.

⁴ Muhammad, Syafril Amir; jt (2016): An Iconographical Interpretation Of Street Art In Malaysia. Faculty of Art & Design, UiTM Melaka. Malaysia.

⁵ Shalashvili, Maia (2018): In Tbilisi, Graffiti That Speaks Loudly About Religion.

<https://chai-khana.org/en/story/712/in-tbilisi-graffiti-that-speaks-loudly-about-religion>

⁶ Vital da Cunha, Christina (2016): Religion and the Artification of Graffiti in the Olympic City: a Look at the Walls of Rio de Janeiro. *Streetnotes* (25), 47–63.

kohati probleemi ees. Ühte on väljakutsuv nimetada/sõnadesse panna, teine valdkond aga areneb kiiremini kui terminoloogia ja lausa riigiti võib esineda erinevaid lähenemisi.

Vältimatu on, et seinu kasutatakse oma mõtete ja ideede väljendamiseks rohkem või vähem planeeritud kujul. Kahtlemata kajastab isetekkeline tänavakunst autori sisemist mõttemaailma ja näitab, kas ja kui palju see on läbi põimunud religioossusest või viimasele vastandub.

Uurimustöö esimene pool keskendub teooriale, teine pool selgitab uurimustöö praktilist käiku. Esimene peatükk keskendub tänavakunsti ja religiooni defineerimisel. Alapeatükid aitavad mõista kõnealuse kunstiliikumise olemust selle kujunemise kaudu, Eesti religioosset olukorda ja religiooni defineerimise ning uurimisega seotud probleematikat. Praktilise osa kirjeldus selgitab uurimismeetodi välja töötamist ja valimi koostamist ning analüüs annab ülevaate saadud tulemustest ja järeldustest

Uurimustöö otsib vastuseid küsimustele

- Mida räägib meile religioonist tänavakunst Tartu kui „Eesti tänavakunsti pealinna“ avalikus ruumis?
- Mida tänavakunst ütleb meile religiooni kohta Eestis?
- Kas ja kui palju saame tänavakunsti alusel religiooni kohta üldse järeldada?

1. TÄNAVAKUNST JA RELIGIOON

1.1 Mis on tänavakunst?

Kunst on otseselt kultuuriga seotud, arenedes koos inimkonnaga, jagunenud eri koolkondadeks ja stiilideks, kuid ikka ja alati väljendab looming – visuaalne või mitte – inimeste sisemist mõttemaailma. Vahendades läbi kunstimeediumi oma mõtteid, ideid, tundeid ja vaateid saame inimestena suhelda tihtilugu sõnadeta tasandil ning avada end kõige otsesemal, vahetumal viisil. See kajastub nii koopa seinal, kunstisaalis kui avalikus ruumis, kuhu on loodud või toodud mõni teos, mida vaatab publik – olgu see näituse avamisel või mööda minnes.

Tänavakunst on läbinud keerulise arengutee, muutunud, kohanenud, kihistunud, kadunud ja uuesti sündinud. Piirid illegaalse ja legaalse vahel on paindunud ja hägustunud – tegemist võib olla tabuga või kunstisaaliväärilise loominguga. Vandaalidest on saanud maailmakuulsad kunstnikud ning kunstnikud on vahetanud lõuendi tänavaseinte vastu.

Kuigi „esimesed teadaolevad joonistused, mis peegeldavad inimese mõttemaailma, ulatuvad 30 000 aasta“ taha Lõuna-Prantsusmaa Chauvet’ koobastesse ja umbes 11 000 avalikku kritseldust on leitud antiiksest Pompeiist, siis esimesed tänapäeva mõistes tänavakunsti alged hakkasid kujunema alles 20.sajandil: I ja II Maailmasõja ajal levis sõduritega üle maailma korduvaid joonistusi ja repliike⁷, 1960.-70.aastatel hakkas Mehhikos levima *muralism* ning samal ajal sai New Yorkis aluse grafiti ja omakorda tänase tänavakunsti eelkäija – *tag*.⁸

Mõne aasta jooksul pärast *tag*’ide ehk nimede või initsiaalide seintele sodimist hakati tähelepanu pöörama nii tüpograafia kui muudele detailidele. Kuna oli oluline viia enda või sõpruskonna nimi võimalikult paljude silmapaarideni, sai oluliseks vilumus ja disain – tähekuju, kompositsioon, värvivalik ja visuaalne efekt. Lisapunkte andis võimalikult raskesti ligipääsetavasse kohta tehtud teos.⁹

1980ndatel hakati New Yorki’is lähenema veelgi kunstilisemalt, kui kunstnikud tõid oma figuratiivset (Keith Haring) ja sõnalis-pildilist (Jean-Michel Basquiat) loomingut avalikku ruumi. Juba siis väljendasid kunstnikud sedasi oma isikliku sisemaailma ja

⁷ Näiteks „*Kilroy was here*“

⁸ Liivrand, Salme (2016): Õppematerjal "Tänavakunsti kujunemislugu". Lk 34-38

⁹ Ibid, lk Lk 39-40

ühiskondliku välismaailma teemasid, lootes seejuures pakkuda möödujatele tasuta muuseumikogemust või rõhutada süsteemivastastele tähelepanekutele.¹⁰

Grafiti/grafitikiri levis linnade ja riikide vahel hüppeliste lainetena, samal ajal edasi arenedes ja saades täiendusi uute stiilide näol või inspireerides hoopis uue tehnika sünni. Nimepõhisest kunstivoolust on tänaseks välja arenenud post-grafiti ehk tänavakunst, mis on levinud Ameerikas, Euroopas ja mujal maailmas ning võib eristada isikukeskset ning ideekeskset kunsti.

Euroopa tänavakunst hakkas arenema juba 1960ndatel kui prantsuse kunstnik Ernest Pignon-Ernest tõi oma loominguga avalikku ruumi, et väljendada muret kodukoha tuleviku osas. Šabloonikunsti isaks peetakse kunstnikku pseudonüümiga Blek le Rat, kes alustas tegevust 1981. aastal ning üsna pea hakkas kunstnik looma šabloonitöid, mis käsitlesid ühiskonna kitsaskohti või viitasid populaarkultuurile ja seda põhimõttega, et teose sõnum ja tegelaskujud peaksid olema vaatajale kergesti mõistetavad. Selline lähenemine on ka tänapäeva tänavakunstnikele iseloomulik.¹¹

1990ndatel levis tänavakunst seintelt muudele pindadele ja seda üle maailma. Et mitte enam nimetada kõike tänavatele loodud grafitiks, võeti 2000ndatel kasutusele mõiste tänavakunst.¹² Kuna tegemist on kirju, mitmetahulise ja pidevalt areneva kunstiliikumisega, tuleb tänavakunstist rääkides järjest enam esile vajadus terminoloogiale. Selle küsimusega on Eestis tegelenud tänavakunstifestivali Stencibility üks peakorraldajatest Sirje (Sirla) Joala, kelle sõnul on terminoloogilise segaduse taga post-grafiti ehk tänavakunsti tekkimine lisaks varem ainsana domineerinud grafitile. Kui varem oli selge, et kõik seintele kirjutatud ja joonistatud on grafiti, siis kunstivoolu arenedes lähtuti vanast harjumusest ja mõiste kandus edasi. Seinamaalingute ehk *muralite* lisandudes läks kõik veelgi segasemaks. Et tänases olukorras eristada erinevaid kunstivorme, lõi Joala tänavakunsti mudeli, kus avaliku kunsti sisse kuuluvad nimepõhine grafiti, isetekkeline tänavakunst, (neo)*muralism* ja sodi. Esimesed kolm on omavahel eraldiseisvad, kuid osaliselt kattuvad. Sodi tähendab siinkohal midagi, mis vaatajale uut infot ei anna.¹³

¹⁰ Liivrand, Salme (2016): Õppematerjal "Tänavakunsti kujunemislugu". Lk 41-42 (Originaalviide: Lewisohn, C (2008): *Street art: the graffiti revolution*. NY: Harry N. Abrams)

¹¹ Ibid. Lk 42-44

¹² Kadak, Piibe (2016): Tänavakunsti eksponeerimine Eestis. Lk 8 (Originaalviide: Danysz, M. (2011) *From style writing to street art*. Roma. lk 160)

¹³ Joala, Sirje (2017): Tänavakunsti korraldamise mõju isetekkelisele tänavakunstile. MA. Tartu Ülikool, Tartu. Ühiskonnateaduste instituut.

Joonis 1. Sirla tänavakunsti mudel

Mehhikos levima hakanud *muralism* ja New Yorkis sündinud *tag* on mõlemad pannud aluse kunstivormidele, millest täna avaliku kunsti kontekstis räägime. Seinamaalid on arenenud omasoodu ning võib eristada suuremaid ja väiksemaid *muraleid*. Markeritega nimede või initsiaalide kritseldamisest on välja kasvanud kompleksne ja stiiliderohke grafitikiri ning sellest omakorda tänavakunst, mis jaguneb mitmeks erinevaks tehnikaks. Vaid loovus on piiriks kunstnike ideede väljendamisel. Tänavatel liikudes võib näha vabakäe tekste ja joonistusi, kleepse, *stencil* ehk šabloontehnikat, mosaiike, skulptuure, kudumisgrafitit, plakateid, „tapeedikaid“ ehk *paste-up*’e, looduslikest materjalidest teoseid (sammal, lilled), pintsli- ja rullimaale, *callygraffiti*’t ehk kombinatsiooni araabia kalligraafiast ja lääne grafitist, 3D tänavakunst, illusoorset grafitit, *acrylity*’t ehk akrüülidega maalitud töid ja keskkonna- ehk asukohaspetsiifilisi kunstiteoseid, mis toimivad koostöös ümbritsevaga. Üks kunstnik võib kasutada ühte või mitut meediumi ning populaarne on ka kunstnike omavaheline koostöö¹⁴.

¹⁴ Liivrand, Salme (2016): Õppematerjal "Tänavakunsti kujunemislugu".

1.2 Tänavakunsti kujunemine Eestis

Üheks esimeseks Maarjamaa tänavakunstnikuks peetakse Ülo Kiplet, kelle kirjutisi võis leida 1980ndate Tallinnas, Tartus ja väiksemates kohtades. See polnud inspireeritud muust kui inimesest endast ning sooviga levitada sõnumit kas jumalate tõdedest: „Jumalatel tõdede valem. See on sõnade variantidest mõtted.“ või haiguste ravist: „Haiguste ravi. Kontrollitud. 1. Üksindus – magamistuba vaikuse, pimeduse, raadioga. 2. Selts – elukoht kellegi juures. 3. Priisöökla. Nendes tingimustes teatud biol. ajal avastab inimene „tee“ tervisele. Au ja rikkus sellele, kes avaldab selle töö ajalehtedes.“¹⁵

On oletatud, et Kiplel oli järgijaid ning osad sõnumid ei pruugi olla tema kirjutatud.¹⁶ Sellegipoolest on käesoleva töö kontekstis tähelepanuväärsed kirjutistes esinevad viited jumalatele, maailma liidritele ja UFOdele:

„UFO. Riigid tühistavad teid iga minu tegevusega, nad teavad ammu, et minul Ülo Kiplel on vead tühistatud, sest ma olen teie saadik, kes on toonud maailmale hiigelkasumeid tõdedega. Teilt jumalad. Riigid on keelanud mul raha, kodu, armastuse, nad tahavad idiootlik tegude ja mõistetegega mind hulluks teha. See loobugu võimust, kes tahab jumalaid sõja süüdlaseks teha. Levitage. Maailma võim. 1-i või suurema grupiga, kes 11 ei tea. Keelata kõigil halb ja lubada head.“ (sic)

„Jaotada kogu maailma võim 1-ikutele, kes 11 ei tea. Keelata halb. Lubada ainult head. UFO-d, maailma liidrid, nõudke Eestile vabadust!“

Mõned aastad hiljem Eesti taasiseseisvus ja sinne kultuuriruum muutus avatumaks. Kasvas nii huvi kui ligipääs läänepärasele kultuurile, mis omakorda andis hoo sisse Eesti tänavakunsti arengule.¹⁷ Üle piiri jõudis lääne televisioon, muusikavideod, ajakirjad ja autoremondi töökodadesse esimesed (võrdlemisi kallid) aerosool värvid. Pole täpselt teada, kuidas ja mis linnas kõik alguse sai, aga võib arvata, et kõik toimus suhteliselt samaaegselt lühikese perioodi vältel. Esimesed 1990ndate tööd olid inspireeritud hip hop kultuurist ja nimepõhisest grafitist. Kasutati veekindlaid vildikaid, aerosoole ja kruntimiseks trükikodade vm värvide jääke.¹⁸ Aegamööda tekkis ja hääbus erinevaid

¹⁵ Palkov, Tõnis; Sepsivart, Uku; Siplane, Andres (2009): Haiguste ravi. Kontrollitud : raamat tänavakunstist. Tallinn.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Telve, Keiu (2012): Tänavakunst Eestis Tallinna ja Tartu näitel. BA. Tartu Ülikool, Tartu. Filosoofiateaduskond.

¹⁸ Palkov, Tõnis; Sepsivart, Uku; Siplane, Andres (2009): Haiguste ravi. Kontrollitud : raamat tänavakunstist.

rühmitusi, kes teadlikult või teadmatult ladusid vundamenti tänasele tänavakunstile (Lisa 1).

Rääkides tänavakunstist Eestis, eristuvad üksteisest Tallinn ja Tartu ning väiksemad linnad. Kõnealune kunstiliikumine on oma olemuselt metropoli päritolu, mistõttu Rainer Vilumaa arvates on meie väiksus pidurdanud linnakunsti arengut: pealinnas elab kõigest pool miljonit inimest ja kõik tunnevad üksteist ehk anonüümsus praktiliselt puudub¹⁹. Minu arvates on just sellel põhjusel vähemalt Tartus tekkinud unikaalne keskkond, mis on toetanud kunstivoolu kujunemist. Parajas koguses anonüümsust kombineerituna tutvustega teatud ringkonnas, millele lõpuks on lisandunud ka linnavalituse toetus ja elanike poolehoid. Kindlasti võib leida neid, kellele loodavad teosed või teguviis ei sümpatiseeri, aga suuremas osas on toimunud läbimurre ja tänavakunstist on saanud Tartu kultuurimaastiku suur osa ning linn kannab mitteametlikku tiitlit „Eesti tänavakunsti pealinn“. Lisaks 1990ndatel Tartu Kunstikoolis käinud Eesti Hip Hop Club’i asutajatele ja grafitipioneeridele Marx, Bach ja Lazer, on sellele on suure panuse andnud tänavakunsti festival Stencibility, mis nüüdseks üle 10 aasta on linnapilti värviliste kunstiteostega rikastanud. Tööde autorid on olnud nii eesti kui välismaa kunstnikud ja läbi festivalikorralduse legaalseid töid tehes on kunstnikel võimalus ellu viia suuremaid projekte kui ööpimeduses kiirustades. Luuakse suuremaid ja väiksemaid seinamaale, *stencil*-töid, vabakäega tehtud joonistusi, *paste-up*’e ehk liimitud pilte, lihtsaid kirjutisi ja ka keerulisemat grafitikirja.

Kuna Tartu on parajalt väike linn, siis need, kes tänavakunstiga tegelevad, tunnevad üksteist ja saavad hästi läbi. See loob olukorra, kus teiste kunstnike suhtes on austus ja töid reeglina vandaliseerima ei kiputa. Tähelepanelik jalutaja võib siit-sealt linna pealt leida lausa 20 aasta vanuseid joonistusi ja grafitikirja. Samas on tegemist kunstivormiga, mis on sünnipäraselt määratud pidevalt muutuma ja ümbrusega dialoogis olema, mistõttu ei saa pahaks panna kui kellegi tööd täiendatakse või üle tehakse.

¹⁹ Vilumaa, Rainer (1999): Graffiti in Estonia. *Estonian Art 2/99 (6)*, Estonian Institute

1.3 Üldine Eesti religioosne olukord

Eestit on peetud erinevate uuringutulemuste tõttu maailma kõige sekulaarsemaks/ateistlikumaks maaks, kus on kõige rohkem mittereligioosseid ja kõige vähem kirikus käijaid – vaid 2% eestlastest külastab iga nädal kirikut²⁰. Selline „ateism“ tähendab aga peamiselt organiseeritud kristluse vähest rolli inimeste igapäevaelus, mistõttu siinset religioosset olukorda on tõlgendatud nii sekulariseerumise kui religiooni individualiseerumisena. Seevastu kui lähemalt vaadata, siis on olukord palju kirjum, kuna Eestis on kõikidest ELi riikidest enim „mingisse hinge või elujõudu“ uskujaid. Selle alusel pole eestlased sugugi sekulaarsed ja Heelas (2013) soovib kaaluda võimalust, et on toimunud vaimne revolutsioon ehk „mittereligioosne vaimsus“ on asendamas religiooni: kirikus käib 2%, Jumalasse usub 18% ja mingisugusesse hinge või elujõudu usub 50% eestlastest.²¹

Üheks eestlaste mittereligioossuse põhjuseks on peetud religiooni ja rahvusluse vähest kattuvust – religioossus lihtsalt pole osa siinsest minapildist. Kindlasti on selles oma rolli mänginud religioonivastane mentaliteet ja ateismipropaganda Nõukogude Liidus, kuid see ei jäänud kauaks püsima²². Sellegipoolest ei ole religioon väga tugevalt avalikus sfääris esindatud ning on väga sügaval inimeste privaatsfääris ja usust rääkimist ei peeta paslikuks. Eksisteerib nõ kultuuriline vaikus religiooni suhtes ja normatiivne on mittereligioossus.²³

Johannes Quack defineerib mittereligioossust „nähtusena, mida üldiselt ei peeta religioosseks, kuid mille tähendus ja tähtsus on rohkem või vähem religioonist sõltuvad“²⁴. See vihjab, et tegemist peab olema millegagi, mis on mingil moel religiooniga seotud, aga nii ei tundu (nt eksistentsiaalsed küsimused). Kuna ebamääraste piiridega mittereligioossus on Eestis normaalne ja enesemääratlemine usumaastikuliselt seetõttu ebaoluline²⁵, siis on arusaadav erinevate määratlevate siltide juhuslik kasutamine.

²⁰ Heelas, Paul (2013): Eesti kui katselabor – ideaalne näide vaimsuse ja religiooni suundumuste uurimiseks. *Mitut usku Eesti* III, lk 167

²¹ Ibid. Lk 167-168

²² Ringvee, Ringo (2014): Religion: Not declining but changing. What do the population censuses and surveys say about religion in Estonia? *Religion*, lk 505-506

²³ Rimmel, Atko (2019): Religiooni uurimisest ilmalikus ühiskonnas. *Usuteaduslik ajakiri* 3 (76), lk 95-126

²⁴ Quack, Johannes (2014): „Outline of a Relational Approach to 'Nonreligion'“. *Method & Theory in the Study of Religion* 26, nr 4-5, lk 439-469

²⁵ Rimmel, Atko (2019): Religiooni uurimisest ilmalikus ühiskonnas. Lk 139, 142

Ka religiooni uurimise puhul on praktiliselt võimatu selgelt tuvastada, mis kuulub vaimsesse miljösse ja mis mitte²⁶ – palju on hägust ala ja kombineeritust. Täna on ühiskonnas lisaks klassikalistele religioonidele levinud ka 1960-70ndatest alguse saanud uus vaimsus. Tegemist on ühiseid norme ja väärtusi jagava religioosse keskkonnaga²⁷, saades inspiratsiooni psühholoogiast, alternatiivmeditsiinist, esoteerikast, okultismist ja ida usunditest.²⁸ Niivõrd mitmekesine uue vaimuse taustamaterjal ei ole kohati hoomatav, mis näitab ilmekalt ühest küljest piiride suurust, teisalt taas ebamäärasust ka uue vaimuse määratlemisel. Selle töö kontekstis saab visuaalist uut vaimust otsides toetuda materiaalse kultuuriga seotud ja vaimsetele, kuid mitte konkreetse religiooniga seonduvatele tegevustele viitavatele sümbolitele (nt meditatsioon, kristallid).

Erinevates kultuurides ja ühiskondades on inimesed rohkem või vähem vaoshoitumad kui teema puudutab rääkimist religioosel maastikul asetsevatest isiklikest vaadetest. Inimeste hoiakuid ühiskonna suhtes peegeldavad päevakajalised vestlused, aga ka tänavakunst, mis oma „anonüümsusega“ on suurepärane platvorm mõtete väljendamiseks. Võib näha mitmesuguseid ühiskonnakriitilisi teoseid, loosungeid ja väljendeid ning omakorda neile vastanduvaid või neutraalseid töid. Häälekalt kõneleb ka see, millest ei räägita või mida pildis ei ole.

Kuigi ilmaliku ja religioosse vahele on kohati raske piiri tõmmata, aga minu uurimustöö suuresti just sellele tugineb – mis on „religioosne“ ja mis mitte - , siis mõjutab see tugevalt töö käiku, otsuseid, valimit ja analüüsi, kus sellegipoolest püüan määrata kategooriaid, et oleks võimalik kaardistada „tavareligiooniga“ seonduv.

²⁶ Uibu, Marko (2016): *Religiosity as a Cultural Toolbox: A Study of Estonian New Spirituality*. PhD. Tartu Ülikool, Tartu. School of Theology and Religious Studies. Lk 9

²⁷ Altnurme, Lea (2016): Uus vaimsus kui missioloogiline võimalus. Kirjeldav osa. *Kuhu lähed, Maarjamaa? Quo Vadis, Terra Mariana?*, lk 233

²⁸ Altnurme, Lea (2013): Uus vaimsus - mis see on? *Mitut usku Eesti III*, lk18–36.

1.4 Mis on „religioon“?

Et töö eesmärk on kaardistada usundilise maailmavaatega seotud motiivide ja sümbolite esinemine tänavakunstis, tuleb esmalt defineerida siin töös mõeldud „religioon“, võttes seejuures arvesse varasemates peatükkides selgitatud Eesti religioosset olukorda ja Tartu tänavakunstimaastiku konteksti.

Defineerida „religiooni“ on kui püüda kättesaamatuid pilvi või läbida labürinti – asud kõndima tundmatut teerada lootuses, et jõuad keskele, tõeni, välja. Mõni ebaõige samm või sõna viib tupikusse ja tuleb taas suunda muuta. Niisama keerukas kui on teekond labürindis, on ka õigete sõnade leidmine „religiooni“ kirjeldamisel.

Termini „religioon“ ajalugu on pikk ja keeruline ulatudes 16.sajandi reisikirjeldustesse²⁹. Mitmed autorid on veendunud, et „religioon“ kontseptsioonina³⁰ on võrdlemisi hiline leiutis (enne 17.saj ei teatud suurt midagi mikrotasandi „religioonist“ kui kogukondlikust uskumuste süsteemist ja 19.saj tuli kasutusele idee „religioonist“ kui miskist, mida jagavad erinevad või kõik kultuurid)³¹. Tegemist on ka sotsiaalse konstruktsiooniga, mis on loodud ajaloos kindlal ajal ja kohas ning neile, kellel oli tarvis selle „tööriista“ kaudu saavutada teatud eesmäärke ehk õigustada maadevallutusi kaugemal. Seda, et kaasaegsed Euroopa kristlased on need, kes kujundasid oma praktikatest lähtuvalt kõnealuse mõiste, ilmestab ka näide sellest, et „religiooni“ mõiste pole universaalne – erinevates keeltes puudub termin, mis tähistaks „religiooni“ (sanskrit, hindi, pali, hiina, jaapani, egiptuse, indiaani keeltes; ka Heebrea piiblis või kreeka Uues Testamendis)³².

Põhimõtteliselt võib eristada transtendentse fookusega teoloogilist ja mitte-teoloogilist „religiooni“³³, ent praktiliselt võimatu on leida sellist definitsiooni, millega kasvõi enamuse nõus oleks³⁴. Nii Fitzgerald kui Schilbrack leiavad, et „religioon“ küll püüab

²⁹ Smith, Jonathan Z. (1998): Religion, Religions, Religious. *Critical Terms for Religious Studies*. Toim. Taylor, Mark C. Chicago & London: University of Chicago Press, lk 269-284. Inglise keelest tõlkinud Indrek Peedu

³⁰ „Kas liiga moodne ja sekulaarne või liiga kristlik.“ Woodhead, Linda (2011): Five concepts of religion, *International Review of Sociology: Revue Internationale de Sociologie*, 21:1, Routledge. Lk 121-143

³¹ Schilbrack, Kevin (2010): Religions: Are There Any? *Journal of the American Academy of Religion*, 78-4, Oxford University Press. Lk 1112–1138

³² Schilbrack, Kevin (2010): Religions: Are There Any? *Journal of the American Academy of Religion*

³³ Fitzgerald, Timothy (1997): A critique of "religion" as a cross-cultural category. *Method and Theory in the Study of Religion* 9-2, Berlin. Lk 91-110

³⁴ Woodhead, Linda (2011): Five concepts of religion, *International Review of Sociology: Revue Internationale de Sociologie*, 21:1, Routledge. 3

enda hõlma alla võtta seda kirjeldavaid mõisteid või ise kirjeldada teatud kultuurilist fenomeni, ent hoopis kas moonutab või olemuslikult varjutab neid³⁵.

Peab arvestama, et iga üldine termin või definitsioon on juba eos puudulik, kuna usuliste tegevuste ja praktikate väljundeid on erinevaid ja selliseid, et ühel või teisel moel ei sobi need katusdefinitsiooni alla – see on kas liiga kitsas või liiga lai. Arvesse tuleb võtta kultuurilised iseärasused, võimalused ja traditsioonid.

„Rääkides „religioonist“ mitte-teoloogiliselt, räägime kultuurist kui sümbolsest tähendusest läbi imbunud ühiskondlikust tavast kollektiivse tunnetuse kaudu³⁶.“

„Religiooni“ mõiste on pärit Euroopast ja seega protestantismi-keskne, mistõttu tuleb vaadata „usku“ kui religiooni keskmes olevat nähtust³⁷ ning selle tähendust tasub otsida neist sõnadest ja sünonüümidest, mida „religiooniga“ seostatakse³⁸. Et vältida definitsioonide kaudu millegi olulise välistamist, tasub taaskirjeldada ja taasesitada enda uuritav³⁹ ning olla uurimustöodes „religioonist,, rääkides rohkem eneseteadlik ja -kriitiline⁴⁰.

Ülaltoodu alusel on selge, et „religiooni“ on keeruline kontseptualiseerida, ent sellegipoolest on võimalik seda defineerida väiksemal skaalal käesoleva töö kontekstis. Siin ja edaspidi kasutan mõistet „religioon“ jutumärkides, kuna tänavakunstis esinevat nähtust pole võimalik kategoriseerida klassikalise religioonikonstruktsiooni alla – tegemist on pigem kunstliku terminiga, et saaks sellegipoolest rääkida uuritavast teemast võimalikult üheselt mõistetavalt, aga samaaegselt juhtides tähelepanu selle sõna piiritletusele.

³⁵ Schilbrack, Kevin (2010): Religions: Are There Any? *Journal of the American Academy of Religion*

³⁵ Fitzgerald, Timothy (1997): A critique of "religion" as a cross-cultural category. *Method and Theory in the Study of Religion* 9-2, Berlin. Lk 91-110

³⁶ Ibid.

³⁷ Woodhead, Linda (2011): Five concepts of religion, *International Review of Sociology*

³⁸ Smith, Jonathan Z. (1998): Religion, Religions, Religious. *Critical Terms for Religious Studies*.

³⁹ Fitzgerald, Timothy (1997): A critique of "religion" as a cross-cultural category.

⁴⁰ Woodhead, Linda (2011): Five concepts of religion, *International Review of Sociology*

1.5 „Religioon“ pildis

Soovides määratleda „religiooni“ visuaalses kunstis, leian end taas keerulises olukorras. Ajaloolise kunsti uurijad on kasutanud maalide puhul ikonograafilist meetodit⁴¹, mis on võrdlemisi spetsiifiline ja traditsiooniliselt kristliku kallutusega lähenemine ning vaadeldes 20.sajandi kunstiliikumist 21.sajandi usulises keskkonnas, otsustasin ikonograafiat mitte rakendada. Kuidas siis otsida tänavakunstist seda „miskit“, mida on raske kontseptualiseerida? Geertzi järgi on kultuurisüsteem, milles elame, täis pikitud erinevaid sümboleid või sümbolirohkeid elemente, mis „kõik on käegakatsutaval kujul esitatud arusaamad, kogemuse tajutavasse vormi fikseeritud abstraktsioonid, ideede, hoiakute, arvamuste, igatsuste või uskumuste konkreetsete kehastused“ ja seetõttu on tegemist väliste informatsiooniallikatega.⁴² Tänavakunstist rääkides on need sõna otseses mõttes välised – peamiselt avalikus õueruumis esitatavad sõnumid.

Võttes aluseks lähenemise kultuuri kaudu, saab vaadata ühiskonnas enamlevinud „religioone“ kui miskit, mida väljendavad kultuuriliselt tuntud sümbolid ja motiivid, milledest mõningaid tõlgendame „religioossetena“: pildil kujutatud rõngas võib olla nii ilmalik kui religioosne ja viimasel juhul näeme nimbust. Käesolevas töös vaatlen tavateadvusele tuntud „religiooni“, mida sellena mõistab suur osa õhtumaisest kultuurist ning käsitlen neid elemente ja sümboleid, mida suure tõenäosusega religioosena tajutakse. Tegemist võib olla nii praktikate kui sümboolikaga, karakterite ja sõnadega.

Kujutist kui tervikut uurides tuleb esile kaks olulist tasandit. Esimene on seotud kunstniku idee või sõnumiga, mida ta soovib edasi anda ning päädib teostusega. Teine tasand, tõlgendamine, saab alguse lõpetatud teosest, millele nüüd annab tähenduse vaatleja ning tema taustateadmised, mis võib tugineda rohkem või vähem kultuurilisele üldteadmisele, personaalsele kogemusele ja tunnetusele.

„Kogu kunst on osa sellest maailmast, milles see loodi.“⁴³

Kuna kunstnik viibib tavainimesena siinses kultuurisüsteemis, peegeldab kujutatav sümboolite keel suure tõenäosusega seda, mis nii tema kui enamuste jaoks on „religioon“ Püüan oma töös seda ebamäärasena mõjuvat nähtust kaardistada, dokumenteerides ja analüüsides erinevaid tänavakunsti töid.

⁴¹ Büttner, Frank; Gottdang, Andrea (2014): Sissejuhatus ikonograafiasse: piltide sisulise tõlgendamise võimalusi. *Gigantum Humeris*. Keevallik, Juta (toim.), Tallinna Ülikooli kirjastus

⁴² Geertz, Clifford (1990): Religioon kui kultuurisüsteem. *Akadeemia*, 11. *Inglise k. tõlkinud Triinu Pakk*

⁴³ „All art is in part about the world in which it emerged.“ Barrett, Terry (2003): *Interpreting Art: Reflecting, Wondering and Responding*. New York, lk 198

2. JUHTUMIANALÜÜS TARTU NÄITEL

2.1 Meetod ja valim

Kuna sarnaseid uurimustöid, millele tugineda, polnud leida, oli esimene ülesanne välja töötada töö käik ja uurimismeetod. Käesolevas töös vaatlen Tartu tänavakunsti ja selles esinevat tavateadvusele tuntud „religiooni“, mida sellena mõistab suur osa õhtumaisest kultuurist, võttes seejuures aluseks Eestis levinumad usuliikumised 2011 ja 2015 uuringute⁴⁴ põhjal, nendega seotud sümbolika ja isikliku kogemuse nii religiooniuurija kui tänavakunsti giidina. Oma uurimustöös vaatlen eelkõige isetekkelist ehk kureerimata tänavakunsti, mis mõne vaataja jaoks võib kuuluda ka „sodi“ kategooriasse, aga minu töö seisukohast on informatiivne. Välistatud on nimepõhine grafiti, kleepsud, kudumisgrafiit jms, mis nende erineva loomise eesmärgi või olemuse tõttu valimisse ei sobi. Valimis esineb ka paar tööd, mis on loodud Stencibility festivali käigus sellel ajal, kui osalejaks kandideerimisel veel kavandeid küsiti.

Uurimustöö praktiline osa koosneb neljast osast: meetodi loomine, vaatlus, valimi loomine ja tulemuste analüüs. Esimene ja teine osa ehk meetodi välja töötamine ja vaatlus toimusid paraleelselt. (1) esmalt alustasin „religiooni“ üldkultuurilise arusaama defineerimisega, (2) siis tegin infokorje, mille eesmärk oli samaaegselt dokumenteerida ja empiirilisel vaadelda tänavakunsti käesolevas hetkes ning märgata, kas ja mida „religiooset“ (ka „mittereligiooset“) võib leida ning (3) seejärel sõnastasin otsitava 5 punkti abil (vt allpool), lähtudes tänavakunstis kasutatavatest „keeltest“.

Lisaks selgesõnaliselt kirjutatule kasutatakse mõtte edastamiseks pilte, sümboleid, motiive jms mis toimivad koostöös nii omavahel kui üldkultuurilise taustaga, seetõttu saab analüüsimeetodina kasutada diskursusanalüüsi. Tegemist on tekstianalüüsiga, mis laieneb ka pildikeelde ning aitab vastata küsimusele, *kuidas* inimesed keelt kasutavad, et moodustada arusaamu sotsiaalsest maailmast ja kujutada reaalsust⁴⁵. Kuna otsisin kunstniku kui tavainimese tavateadvusesse kuuluvat „religiooni“, siis lähtusin sellega seotud väljast ning vaatlesin, kuidas kasutatakse pildikeelt suhteliselt anonüümses kunstivormis ja milliseid ideoloogilisi sümboleid/motiive sinna on peidetud.

⁴⁴ Rahvastiku ja eluruumide loendus 2011 (REL2011) ja OÜ Saar Poll läbi viidud uuring „Elust, usust ja usuelust 2015“ (EUU2015)

⁴⁵ <http://samm.ut.ee/diskursusanalyys>

Et defineerida tänavakunstis „religiooni“, töötasin infokorje käigus välja 5 võimalikku „religiooni“ väljendamise viisi, seejuures arvestades nähtavate⁴⁶ mittereligioosete vaadetega, mis võivad elu toimimist tõlgendada.

1. Sõna/teksti tähendus viitab otseselt või kaudselt „religioonile“ („*God*“, „ateist“, „*namaste*“)
2. Esineb konkreetne „religioonile“ viitav eluta sümbol või kujund (rist, „om“, nimbus)
3. Kujutab visuaalselt kedagi isikulist „religiooniga“ seonduvat (ingel, šamaan, kala)
4. Kujutatu on „religiooniga“ seotud rituaalne ning praktiline tegevus või materiaalne ese, mis väljendab „religiooni“ (meditatsioon, kristallid)
5. Motiiv kajastab maailmavaadet, mis tõlgendab elu toimimist religiooniväliselt/ mittereligiooselt (tulnukad, illuminaadid)

Uurimustöö kolmandas osas koostasin ja süstematiseerisin valimi. Käesoleval aastal (veebruari-aprill 2020) läbi viidud välitööde käigus (1) vaatlesin tänavakunstnike seas populaarsematesse kohtadesse tehtud töid (Kesklinn, Karlova, Supilinn ja vahepealsed trajektoorid). (2) Seejärel hindasin⁴⁷, kas need vastavad ühele või mitmele ülaltoodud punktile. (3) Kui jah, dokumenteerisin teose ja määrasin vastavalt kontekstile töös esineva elemendi/sümboli kohta kirjeldava märksõna.

(4) Seejärel analüüsisin valimit ning sorteerisin välja muidu kõnekad, aga minu töö seisukohast ebaolulised või kaheldavad teosed ja moodustasin usuliikumiste ning nähtu põhjal „religioonide“ kategooriad. (5) Kordasin protsessi, seejuures hinnates märksõnade ja kategooriate asjakohasust – töö käigus avas mõni teos end mulle uuest küljest, teine aga kaotas oma märkimisväärsuse ja ei sobinud valimisse. (6) Ringi kitsendamine aitas filtreerida välja selle omanäolise „religiooni“, millest kõneleb tänavakunst: nimbused, tulnukad, hinduistlikud figuurid, kõikenägev silm, ristid jt.

⁴⁶ Vrd skeptitsism jm abstraktne hoiak

⁴⁷ V.a. üksikud tööd, mille puhul on mul varasem tööalaselt saadud taustainfo

2.2 „Religioosse“ väljaga seotud märksõnad

Märksõnad on siin töös kasutusel fikseerimaks ja kirjeldamiseks tänavakunsti töödes esinevaid sümboleid, motiive ja elemente, mille kaudu kunstnik vahendab infot ja mõtteid ning selle töö raamistuses kõnelevad usundilistest maailmavaadetest. Märksõnade abil on võimalik tõlgendada pildikeel kirjakeelde ning selle tähendust paremini analüüsida.

Märksõnad on valitud võimalikult neutraalselt ning arvestusega hõlmata endas vajadusel mitmes töös esinevat sarnast, ent mitmeti mõistetavat motiivi, sümbolit või atribuuti. Nt „tiivad“ = ingel/ haldjas; „silmad“ = kükloobid, illuminaadid, kolmas silm, mütoloogilised olendid jt.

Selleks, et mõista töid tavateadvuse vaatepunktist, olen märksõnade loendis olevatele mõistetele ja sõnadele otsinud taustainfot Google’st ja Wikipediast. Kuna tööde autorid ei pruugi olla teadlased, siis pole mõtet otsida märksõnade tähendust akadeemilistest allikatest, vaid on õigustatud kasutada kõige lihtsamaid info kogumise meetodeid veebiotsingu näol, sest on tõenäoline, et ka tööde autorid ühel või teisel moel nende allikateni jõuavad.

Alljärgnevalt on välja toodud 52+1 märksõna koos seletustega.

- 1) 666 – Uuest Testamendist tuntud kui Saatana arv⁴⁸.
- 2) „Allah“ – araabia keeles ’Jumal’; kasutavad moslemid jt araabiakeelsed aabramlike religioonide esindajad⁴⁹.
- 3) „Ateist“ – Jumala eitaja, kes võib vastanduda nii jumala kui mistahes spirituaalse, üleloomuliku või transtsendentse nähtuse olemasolule, eitades ka hinduismis ja budismis leiduvaid uskumusi⁵⁰.
- 4) „Believe“ – inglise keeles ’uskuma’. Võib viidata usule millessegi, mis võib olla tõsi (*belief*) või usule millessegi, mida pole tõestatud (*faith*)⁵¹.
- 5) „Creation“ – inglise keeles ’loodu’, ’loomine’; viitab jumalikule loomingule. Siinne kontekst koos sõnaga „God“.

⁴⁸ [https://et.wikipedia.org/wiki/666_\(arv\)](https://et.wikipedia.org/wiki/666_(arv))

⁴⁹ <https://et.wikipedia.org/wiki/Allah>

⁵⁰ <https://et.wikipedia.org/wiki/Ateism>

⁵¹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Believe>

- 6) „*Cursed*“ – *cursed* inglise keeles 'ära neetud'. Maagilise toimingu tulem, eelkõige teisele halva soovimine⁵².
- 7) „*God*“ – inglise keeles 'Jumal'. Budismis mitte, kuna kuigi jumalad olemas, ei ole nad peamiseks fookuseks⁵³.
- 8) „*Holy*“ – inglise keeles 'püha'. Kontekstis sõnapaarina „holy water“ ehk õnnistatud vesi, mida kasutatakse erinevates rituaalides ja religioonides, sh wicca ja vampiiride vastaseks kaitseks⁵⁴.
- 9) „*Namaste*“ – tervitussõna, mis on rohkem või vähem usuga seotud; pärineb hinduismist ja tähendab lühidalt „ma kummardan jumalikkusele sinus“⁵⁵.
- 10) „*Religiosi*“ – ladina keeles 'religioossed (mehed)'. Kuna „religiooni“ kontseptsioon on kristlike mõjutustega ja kõnealune kirjutis oli õigeusu kiriku kõrval, siis siinses kontekstis liigitub see ainult ühte kategooriasse.
- 11) „*Vägi*“ – ebaisikuline jõud, mis ergastab ja täidab maailma ning kõike seal olevat. Eelkõige loodusundites.⁵⁶
- 12) Apokalüpsis – vrd maailma lõpp, ka uue maailmakorra saabumine. Mitmete religioonide ülene uskumus, et senine elu saab otsa ning algab uus.⁵⁷
- 13) Buddha – budismi rajaja.
- 14) Deemon – folklooris, mütoloogias ja religioonis esinev pigem kuri üleloomulik olend, keda ristiusk hakkas seostama halbade vaimudega. Kreeka keeles *daimon* tähendas algselt jumalust või üleloomulikku vaimolendit.⁵⁸
- 15) Eesti (kunst)mütoloogia – siin: Kalevipoeg jt, Põhja Konn.
- 16) Evolutsioon – teooria, mis seletab elu arengu käiku Maal ja on ka üks vastuargumente jumalikele loomingle⁵⁹.
- 17) Freskomaal – seinamaaliliik ja -tehnik⁶⁰. Siin ühes töös viide „Aadama loomisele“.
- 18) Ganesh – Või Ganesha. Elevanti pea ja inimese kehaga hindu jumal, tuntud ka budismis.⁶¹
- 19) Hamsa – on levinud kaitse sümbol mitmetes usundites ja kujutatud nii silmaga peopesas kui ilma. Seotud ka uskumusega, et Jumal eksisteerib kõiges ja kõikjal.

⁵² <https://en.wikipedia.org/wiki/Curse>

⁵³ https://en.wikipedia.org/wiki/Creator_in_Buddhism

⁵⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Holy_water#Other_religions

⁵⁵ <https://en.wikipedia.org/wiki/Namaste>

⁵⁶ <https://et.wikipedia.org/wiki/V%C3%A4gi>

⁵⁷ <https://en.wikipedia.org/wiki/Apocalypticism>

⁵⁸ <https://et.wikipedia.org/wiki/Deemon>

⁵⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Evolution#Social_and_cultural_responses

⁶⁰ https://et.wikipedia.org/wiki/Aadama_loomine

⁶¹ <https://kashgar.com.au/blogs/gods-goddesses/the-hindu-god-ganesh-who-is-this-elephant-headed-deity-anyway>

Avatud parem käsi sümboliseerib õnnistust, võimu ja jõudu. Sõrmed ülespidi suunatuna kaitseb, sõrmed allapoole õnnistab.⁶²

- 20) Hauakivi – hauda tähistav märk, tihti seotud surnuaia ja nt kirikuga. Siin esines koos hauakivile joonistatud ladina ristiga.
- 21) Hiieloom – loodusrahvaste pühapaigas elav vaimolend
- 22) Homofoobia – negatiivne hoiak samasooliste armastajate suhtes. „Konservatiivse“ maailmavaate tunnus, mistõttu tihti seostatav religioossete uskumustega, kuid leidub ka usundeid, kus suhtutakse neutraalselt või nähakse inimesel mitut sugu⁶³. Siin: homovastatus.
- 23) Härjapõlvlane – väikest kasvu mütoloogiline olend. Siin keldi päritolu.
- 24) Ikoon – kristlik religioosse kunsti vorm, kus on reeglina kujutatud aupaistega pühakut.⁶⁴
- 25) Inkarnatsioon – ehk kehastumine võib tähendada hinge rändamist ja seega hingestamist/ elu andmist. Reinkarnatsioon on keskne teema indiast pärit dharmalikes religioonides.⁶⁵
- 26) Kala – kala on eelkristlikult tähistanud viljakust, mütoloogilisi olendeid ja mitmeid jumalusi; varakristlikust ajast alates levinud kristluse sümbol.⁶⁶ Kaks kala on budistlik sümbol⁶⁷, siin valimis esines vaid ühe kaupa.
- 27) Kilpkonn – mütoloogiline Maad kandev ja taevast toetav loom, on seotud vee, kuu, Maa, aja, surematuse ja viljakusega. Nii religioonis, mütoloogias kui folklooris üle ilma sümboliseerib järjekindlust ja rahulikkust.⁶⁸
- 28) Kristallid – ehk poolväärisivid. Pseudoteaduslik alternatiivmeditsiini osa⁶⁹ ja materiaalse religiooni väljund, millega mõjutatakse tundeid või elu. Populaarne uues vaimsuses.
- 29) Kõiksus/ kõrgem teadvus – transtsendentne või jumalik teadvus.⁷⁰ Siin ka kosmos.
- 30) Meditatsioon – meeleharjutuse praktika, mis põhineb enamasti mõnel õpetusel, traditsioonil või religioonil. Kasutatakse erinevates usuliikumistes.
- 31) Mets – loodusrahvaste seas püha paik, tänapäeva eestlaste „kirik“.

⁶² <https://en.wikipedia.org/wiki/Hamsa>

⁶³ https://en.wikipedia.org/wiki/Homophobia#Religious_attitudes

⁶⁴ <https://en.wikipedia.org/wiki/Icon>

⁶⁵ <https://et.wikipedia.org/wiki/Reinkarnatsioon>

⁶⁶ <https://www.kalapeedia.ee/5580.html>

⁶⁷ <https://www.kalapeedia.ee/5581.html>

⁶⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_depictions_of_turtles#In_mythology,_legends,_and_folklore

⁶⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Crystal_healing

⁷⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Higher_consciousness

- 32) Muna, kana – elu ja sünni sümbol. Seotud ka Kristuse ülestõusmisega (Suur Reede ja lihavõtted).
- 33) Muu olend – mütoloogilise varjundiga olend. Siin mitmepealine lohe; üksisarv; haldjas; Maaema?, ussikuningas.
- 34) Muu sümbol – erinevad tähendusrikkad motiivid. Siin: hiieannid hiie looma sarvedel; vaal; kuu, päike ja kosmos/linnutee; (punane) lõng; Soldiers Of Odin.
- 35) Nimbus – rõnga/ringi kujuline motiiv pea ümber või kohal, mis tähistab pühapaistet või aurat. Sagedasti esineb inglite, pühakute, deitide jt kujutamisel.
- 36) Näomaaling – keha- ja näomaalinguid on kasutatud eri kultuurides ja hõimurahvaste seas tihti rituaalsetel eesmärkidel.⁷¹
- 37) Om – spirituaalne sümbol (ka heli) india religioonides.⁷²
- 38) Ouroboros – cõi uroboros, on end sabast sööv mütoloogiline madu, kes sümboliseerib täiuslikkust, lõpmatust jms. Varastes müütides tuntud kui neitsilik jumalanna, kes sünnitas ilma mehe abita kosmose.⁷³ Võib olla seotud ka vandenõuteooriatega (J.Lina film „Täitmatu uroboros. Massoonide salakaval taktika.“)
- 39) Pealuu – sümboliseerib surelikkust, surma. See omakorda seostub (taas)sünniga ja siit ilmast teise ilma lahkumisega. Mõned hindu jumalad on kujutatud koos koljudega.⁷⁴ Siin tuleb arvesse võtta, et pealuu võib olla ka ilmalik sümbol ja ilma kujutist ümbritseva kontekstiga on teose sõnumit peaaegu võimatu mõista.
- 40) Pentagramm – mitmetähenduslik religioonide ja kultuuride ülene sümbol. Kinnine ehk ringiga pentagramm sümboliseerib igavikku, lõpmatust, looduse ja elu tsükleid ning on seotud nõiakunsti ja paganlusega.⁷⁵ Siin võib olla kasutatud ka ilma olulise tähenduseta.
- 41) Pühak – püha isik. Siin: Madonna, Buddha, Ganesh, ka preester, paavst.
- 42) Reptiilid – vandenõuteooria järgi tulnukate rass, kes on inimrassiga segunenud ning juhivad ühiskonda Maal.
- 43) Rist – geomeetiline sümbol, mida seostatakse erinevate uskudega.⁷⁶ Siin katusmõistena: ladina rist, peetruse rist, päikeserist, haakrist e svastika.

⁷¹ <https://www.face-painting-fun.com/cultural-face-painting.html>

⁷² <https://en.wikipedia.org/wiki/Om>

⁷³ <https://et.wikipedia.org/wiki/Uroboros>

⁷⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Human_skull_symbolism

⁷⁵ <https://et.wikipedia.org/wiki/Pentagramm>

⁷⁶ <https://et.wikipedia.org/wiki/Rist>

- 44) Ruunid – ruunikirja ja ruune kasutati loitsimisel⁷⁷. Siin tuleb tõlkes esile loomine ja selle lõppemine („loomhe ei lõpe“).
- 45) Sarved – siku sarvedega kujutatakse aabramlikes religioonides tuntud vaimu, kes meelitab inimesi pattu tegema – kurat/ saatan⁷⁸.
- 46) Šamaan – loodusrahvaste seas püha isik ja 'teadja', kes suhtles vaimude ilmaga ja kandis väge⁷⁹.
- 47) Siga – erinevates religioonides püha või räpane loom.
- 48) Silmad – vähem või rohkem kui kaks silma. Siin: mütoloogilised ühesilmsed kükloobid; kolm silma ehk otsmikul asetsev „nähtamatu“ lisasilm on vaimse ärkamise märk (kujutatakse ka eraldiseisvana, mõnikord kolmnurga sees); mitmesilmsed maskid või maalingud rituaalidel kandmiseks, et halbu vaime eksitada (nt šamaanid, jaapani preester housoushi⁸⁰); mitmesilmsed ebamaised olendid. Ka vandenõuteooriatega seostatud illuminaadid kasutavad oma sümbolina ühte kolmnurga sisse joonistatud silma⁸¹.
- 49) Taaveti täht – kuusnurkne juudi rahvuslik sümbol.
- 50) Tiivad – mitmetes usundites on inimest ja/või jumalat abistavad tiivulised olendid, keda tuntakse inglite ja haldjatena.
- 51) Tulnukad – maavälised olendid, kes võivad külastada Maad ja sel või muul moel mõjutada inimtegevust.
- 52) Tuvi – mitmetes usundites levinud emaduse, armastuse ja rahu sümbol. Populaarne pühakirjades, legendides ja kunstis⁸². Ka ilmalik sümbol (patsifism).

Vastutegevus – käitumise markeerija, kui esialgset tööd on kellegi teise poolt moonutatud või see on üle tehtud. Sellega on tekkinud dialoogiline vastureaktsioon nähtule. Ka võib tõlgendada „religioonile“ oponeerivana. Näiteks sõna „God“ on üle värvitud või kuhugi on juurde joonistatud nimbus. Ei kuulu kategooriatesse.

⁷⁷ https://et.wikipedia.org/wiki/Ruunid#Ruunid_m%C3%BCtoloogias

⁷⁸ <https://et.wikipedia.org/wiki/Kurat>

⁷⁹ <https://et.wikipedia.org/wiki/%C5%A0amaan>

⁸⁰ <http://www.yokai.com/housoushi/>

⁸¹ [https://en.wikipedia.org/wiki/New_World_Order_\(conspiracy_theory\)#Illuminati](https://en.wikipedia.org/wiki/New_World_Order_(conspiracy_theory)#Illuminati).

⁸² https://en.wikipedia.org/wiki/Doves_as_symbols

2.3 Kategooriad

Siin peatükis seletan lahti kategooriate olemuse, eesmärgi ja tagamaa. Kõnealused kategooriad pole otseselt „religioonid“, vaid mõistelised viited erinevatele usundilistele ja vaimsetele hoiakutele ning maailmavaadetele. Kategooriate eesmärk on koos märksõnadega välja tuua see, millistest vooludest on mõjutused pärit ja illustreerida seda, et kujundite tõlgendamine ei ole must-valge. Paljud sümbolid ja motiivid, mida märksõnad esindavad, võivad religioonideülesuse tõttu kuuluda samaaegselt mitmesse kategooriasse. Kuna kohati on sümbolite ja tähenduste tagamaad hägused, ei ole tabelis 2 olev märksõnade jaotus absoluutne, vaid tinglik.

Vaatlen tavateadvuses olevat „religiooni“, seetõttu tuginen kategooriate moodustamisel Eestis enamlevinud usundiliste maailmavaadete statistikale ja lisan sellele juurde valimis esile tulnud asjakohased teemad, mis esinevad tänavakunsti töödes, aga statistikas ei kajastu.

Viimasel rahvaloendusel (REL 2011) oli vastajaid mehi ja naisi kokku 1 094 564 (joonis 2). Neist ei pea omaks ühtegi usku 54,1% ning peab omaks mõnd usku 29,3%. Viimase hulgast kuulub 28,4% ristiusu liikumistesse, 0,8% tunnistab muud usku ning 0,2% vastanute usk on teadmata. Need protsendid näitavad ilmekalt, et kuigi enamus vastanutest ei pea omaks ühtegi usku, siis kristlus on populaarsuselt teine. Ka uuringu „Elust, usust ja usuelust 2015“ tulemused näitavad erinevate usuliikumiste seas kristluse domineerimist⁸³. Selle alusel võib olla üsna kindel, et suur osa Eestlaste „tavateadvuse religioonist“ baseerub kristlusel.

Kogu Eesti	Mehed ja naised	%
Usk kokku	1 094 564	100
Peab omaks mõnd usku	320 872	29,315
Ei pea omaks ühtegi usku	592 588	54,139
Ei soovinud vastata	157 216	14,363
Suhe religiooni teadmata	23 888	2,182
Usk teadmata	1 804	0,165
Ristiusk kokku	310 481	28,366
Muud usud (v.a ristiusk) kokku	8 587	0,785

Joonis 2. REL 2011: rahvastiku demograafilised ja etno-kultuurilised näitajad: usk

⁸³ EEU 2015, küsimus 14. Uuringu viis läbi OÜ Saar Poll.

Muude usuliikumiste all (REL2011) on välja toodud 41 nimetust alates 10st kuni 1925 vastajani (joonis 3). Selle nimistu populaarseim valik on „maausuline“, teisel kohal islam, kolmandal „budist“ ning neljandal kohal on „taarausuline“. Veel on esindatud judaism, paganlus, eesti vanausuline, *new age*, taoism, hinduism, krišnaiidid, satanism ja spiritism. Ülejäänud vastajate arv jääb alla 100 usuliikumise kohta, kuid need pole seetõttu vähem kõnekad. Kui tegemist pole väga spetsiifiliste usuliikumistega ja neil on ühine nimetaja, siis liigitan need ühtse katuskategoriasse alla (nt „loodususk“).

Usk / vastajate arv		Usk / vastajate arv	
Maausuline	1925	Voodoo	45
Islamiusuline	1508	Kristadelflane	41
Budist	1145	Ainuusuline	39
Taarausuline	1047	Kopimism	37
Judaist	355	Rastafarianist	37
Pagan	341	Teosoof	36
Eesti vanausuline	291	Panteist	35
New age	272	Wicca	34
Taoist	144	Antikristlane	33
Hindu	142	Sahadza jooga	32
Krišnait	121	Valguskandjate liikumine	32
Satanist	120	Loodususk	31
Spiritist	100	Urantia	24
Muu usk (v.a ristiusk)	93	Tantrist	23
Päikesekummardaja	71	Polüteist	22
Animist	69	Tulekummardaja	22
Antroposoof	62	Sikh	16
Šamanist	62	Messia-usuline	12
Gnostik	50	Anarhotantrist	11
Baha'i-usuline	49	Mari omausuline	10
Lilla leegi hoidja vennaskond	48		

Joonis 3. Muud usuliikumised (v.a. ristiusk) REL 2011 vastuste alusel

Kuna **kristlus ja judaism** on pärit samast harust ja on võrdlemisi sarnased, siis vaatlen neid ühise kategooriana. Kuigi muude uskude seas teisel kohal olev **islam** on eelmise kategooriaga suguluses, siis silmapaistva kultuurilise erinevuse tõttu vaatlen seda eraldi kategooriana. Islamile järgneb **budism** ning välitöö käigus leidsin ka selle eellase, **hinduismi**, motiive. Kõige muu seas ka ida usunditest inspiratsiooni saav **uus vaimsus** tähistab kategooriana seda, mis on seotud vaimsete praktikatega, aga ei kuulu ühegi „religiooni“ alla.

Kategooria **maausk/loodususk** esindab nimetatuid, sh taaraus, animism, šamanism, päikesekummardaja, paganlus, wicca, tulekummardaja, voodoo jt mis väljenduvad suhtluses looduse ja sellega seotud hingedega.

Muu mütoloogia tähistab uuemaid või vanemaid usundilisi vaateid ja müüte, mis ei sobi muudesse kategooriatesse, aga on ülaltoodud tabelis või selgitavad nt kosmose sünni ja seega võivad ulatuda eelkristlikku aega. Ühtlasi on esindatud tõenäoliselt mütoloogilise taustaga või mõjutustega olendid, kes on mitmesilmsed või muul moel ebatavalised. Siin ka nt satanism.

Kuna töö käigus kerkis esile, et mitmel märksõnal on lisaks olemasolevatele kategooriatele veel üks ühine, lausa „religioonide“-ülene nimetaja, siis lisasin juurde kategooria **sünd/surm**. Selles väljendub eksistentsiaalsus, loomine, taassünd, algus ja lõpp. See on enam kui lihtsalt mütoloogia või mõni usk. Lisaks on eraldiseisvat/ümbritseva kontekstita sünni-surma raske konkreetse „religiooni“ alla määratleda.

Kui rääkida „religioonist“, tuleb vaadata ka seda, mis sellele vastandub. Mittereligioossetest maailmavaadetest kirjutamine või rääkimine on lihtne, aga välitöö näitas, et sümbolite keeles on võrdlemisi raske tuvastada „mittereligioosset“, ehk sellist, mida ei peeta religioosseks, aga on siiski religiooniga tuvastatavas seoses⁸⁴ (nt skeptitsism). Käesolevas töös näitab tingliku nimega kategooria **mittereligion** mitmeid erinevaid maailmavaateid, mis ühel või teisel moel tegelevad eksistentsiaalsete küsimustega, aga eristuvad usundilistest maailmavaadetest. Sh evolutsioon, apokalüpsis ja vandenõuteooriad, kuna nendega seotud alagrupid ja teemad on võimalik sümbolite keelde panna (nt illuminaadid, tulnukad) ja need tööd tulid vaatluse käigus esile.

⁸⁴ Quack, Johannes. 2014. 'Outline of a Relational Approach to "Nonreligion"'. *Method & Theory in the Study of Religion* 26 (4–5): 439–69.

2.3.1 Kategooriatesse jagunenud märksõnad

- Kristlus ja judaism – 666, „Allah“, „Ateist“, „Believe“, „Creation“, „Cursed“, „God“, „Holy“, „Religiosi“, apokalüpsis, deemon, freskomaal, hamsa, hauakivi, homofobia, ikoon, kala, meditatsioon, muna/kana, nimbus, pühak, rist, sarved, siga, Taaveti täht, tiivad, tuvi
- Islam – „Allah“, „Ateist“, „Believe“, „Creation“, „Cursed“, „God“, „Holy“, apokalüpsis, deemon, hamsa, homofobia, meditatsioon, sarved, siga, tiivad, tuvi
- Budism – „Ateist“, „Believe“, „Cursed“, „Holy“, apokalüpsis, Buddha, deemon, Ganesh, inkarnatsioon, kõiksus/kõrgem teadvus, meditatsioon, nimbus, om
- Hinduism – „Ateist“, „Believe“, „Creation“, „Cursed“, „God“, „Holy“, „Namaste“, apokalüpsis, deemon, Ganesh, inkarnatsioon, kõiksus/kõrgem teadvus, meditatsioon, nimbus, om
- Maausk/loodususk – „Believe“, „Creation“, „Cursed“, „Holy“, deemon, hiieloom, meditatsioon, mets, näomaaling, silmad, šamaan, tiivad, tuvi, vägi
- Uus vaimsus – „Believe“, „Creation“, „Namaste“, apokalüpsis, inkarnatsioon, kristallid, kõiksus/kõrgem teadvus, meditatsioon, om, silmad, tiivad, vägi
- Muu mütoлогия – 666, „Believe“, „Creation“, „Cursed“, „God“, „Holy“, apokalüpsis, deemon, eesti mütoлогия, hamsa, härjapõlvlane, kala, kilpkonn, muu olend, muu sümbol, näomaaling, Ouroboros, ruunid, sarved, silmad, tiivad
- Süüd/surm – „Creation“, apokalüpsis, hauakivi, kilpkonn, muna/kana
- Mittereligioon – „Believe“, apokalüpsis, evolutsioon, kõiksus/kõrgem teadvus, meditatsioon, Ouroboros, reptiilid, rist (svastika), silmad, tulnukad

2.4 Millist usku on Tartu tänavakunst?

Uurimustöö neljandas osas analüüsin välitöö tulemusi ja vaatlen sagedamini esinevaid märksõnu ja „religioone“. Valimist saadud andmete alustel koostasid kaks peamist tabelit. 'Tabelisse 1' (lisa 2) kandsin sisse kõik valimis olevad tööd (nr 2-81) ja neis esinevad 52+1 märksõna, et näha milliseid elemente ja motiive esines enim. 'Tabelis 2' (lisa 3) viisin märksõnad vastavusse „religiooni“ kategooriaga, et näha kogu tänavakunstis kajastatava usundilise spektri variatiivsust kuna üks märksõna/sümbol võib kuuluda mitmesse kategooriasse.

Märksõna	Kokku	Märksõna	Kokku	Märksõna	Kokku
Silmad	17	Buddha	2	Homofobia	1
Vastutegevus	12	Deemon	2	Härjapõlvlane	1
Rist	11	Hieloom	2	Isoon	1
Nimbus	10	Kõiksus / kõrgem teadvus	2	Inkarnatsioon	1
Muu olend	7	Meditatsioon	2	Kilpkonn	1
Muu sümbol	7	Mets	2	Kristallid	1
Pealuu	6	"Allah"	1	Muna, kana	1
Sarved	6	"Ateist"	1	Needus	1
Pühak	5	"believe"	1	Om	1
Tiivad	4	"Creation"	1	Ouroboros	1
Tulnukad	4	"Holy"	1	Pentagramm	1
"God"	3	"Namaste"	1	Reptiilid	1
Eesti mütoloogia	3	"Religiosi"	1	Ruunid	1
Kala	3	Evolutsioon	1	Siga	1
Näomaaling	3	Freskomaal	1	Taaveti täht	1
Šamaan	3	Ganesh	1	Tuvi	1
"666"	2	Hamsa	1	Vägi	1
Apokalüpsis	2	Hauakivi	1		

Joonis 4. Väljavõte Tabel 1 märksõnade statistikast.

Alljärgnevalt toon välja märksõnad koos viidetega valimis (lisa 4) olevatele töödele, mille juurest võib leida täiendavaid märkuseid tööde eripära või tähelepanekute kohta.

Silmad on ühine nimetaja kujutatud silmadele, mida on rohkem või vähem kui kaks. Valimis esines üksikuid silmi kolmnurkades (29, 31, 37) ja eraldiseisvana (30, 79, 81), ühesilmseid olendeid (41, 57, 61, 74) ja kolme silmaga figuure (49a, 49b, 64, 76), neljasilmseid šamaane ja preestreid (12a, 12b, 12c) ja mõne looma mustri/osana (49b,

51). Kategoriatas paigutuvad need tööd *maausk/loodususk, uus vaimsus, muu mütoloogia ja mittereligioon* alla.

Rist tähistab samuti mitut sümbolit. Esindatud on ladina rist (12, 54), Peetruse rist (14, 21, 42), päikeserist (55, 62) ja haakrist e. svastika (25, 68, 71). Need tulemused näitavad, et risti kui sümbolit esineb, aga erinevaid ning üksikuid. Kujutatud kontekstide põhjal tundub, et tööde taga ei pruugi olla sügavat religioosset tagamaad ja iga autor on lähenenud erinevalt – kes sümboolselt, kes mittereligiooselt. Minu tähelepanu köitis töö nr 71, kus võis olla varasemalt mustaga joonistatud haakrist ja figuurid, aga nüüd näeme kahte Soldiers Of Odin jakkides figuuri, kes joonistavad uue värviga dekoreeritud svastika, mis pigem sarnaneb indias kujutatud haakristile. Märksõnana kuulub *rist* kategoriatasse *kristlus ja judaism, budism, hinduism, maausk/loodususk, mittereligioon*.

Vastutegevus ehk originaalteose sõnumi muutmine või täiendamine kellegi kolmanda poolt on samuti sagedasti esinenud. Tegemist võib olla nii väiksemõdulise täienduse lisamise või originaali modifitseerimisega (18, 28, 55, 59, 62), kuid esines ka julgemaid žeste sõna „*God*“ värviga pritsimise kujul (4) või lausa selle katmist uue tööga (46). Pole teada, kui teadlikult üks või teine modifikatsioon tehtud on, kuid tõlgendamisprotsess kui iga inimese võimalik vaatenurk (või mitu) annab võimaluse erinevate stsenaariumite ja tähendustega mängida. Märksõna ei kuulu kategoriatasse, vaid ilmestab valimit kunstnikevaheliste dialoogide näitel, mis kontekstist sõltuvalt (4, 46) võib olla religioonikriitiline/religioonile vastanduv.

Kõige sagedasem nõ puhas sümbol on **nimbus**. See märksõna tähistab aupaistet ja seda kujutati värvilaigu või joonena peade kohal (5, 7, 17, 22, 24, 55, 66) ja ümber (6?,10, 48). Märkimisväärne on see, et nimbus pole mitte ainult tänavakunstis laialdaselt kasutatav aktsent, vaid välitöö käigus märkas inimesed selle esinemissagedust ka grafitikirjas ja *tag*'ides initsiaalide ja pseudonüümide või nimede kohal. Märksõnana kuulub kategoriatasse *kristlus ja judaism, budism, hinduism*.

Muu sümbol hõlmab endas neid motiive, mida esines harvem ning millele oli keeruline või ebavajalik eraldi märksõna määrata: hiieannid hiielooma sarvedel (19), vaal (39), kuu (51), päike (51, 70, 74), kosmos/linnutee (51), (punane) lõng (58), Soldiers Of Odin (71). **Muu olend** koondab enda alla mütoloogilise varjundiga olendid, nt lohed/maod (49), üksisarv (49b, 61, 78, 79), haldjas (18, 36), Maaema?(74), ussikuningas (74). Kolmel korral esines Eesti (kunst)mütoloogiat kajastavaid töid (72, 73, 81).

„Religiooniga“ seonduvad isikulisi figure esines veel märksõnadega *pühak* (6, 12, 16?, 38, 48), *ikoon* (48), *šamaan*(12, 43?, 74?), *Buddha* (6, 16?), *Ganesh* (6), *hiieloom* (19, 74), *härjapõlvlane* (6), *daemon* (18, 28), *kilpkonn* (51), *muna/kana* (15), *Ouroboros* (43), *tuvi* (5), *sig*a (66), *kala* (20, 39, 52), *tulnukad* (11, 34, 41, 45) ja *reptiilid* (2).

Sõnade ja tekstiliste tähenduste kaudu vahendati infot 17 korral, neist enim sõnaga "God" (2, 4, 46), mille puhul esines kahel korral ka vastutegevust (4, 46). Mõlemal korral oli tekstis olev „sihtmärk“ Jumalale viitav sõna. Üks vastureaktsiooni esile kutsujaid võib olla see, et kolmest tööst kaks (4, 46) asuvad ühes peamises tänavakunsti epitsentris Vabaduse Galeriis (Vabaduse silla trepid ja sillaalused). Kusjuures kolmas, puutumata tekst (2) asub pigem kõrvalises Kivi tänavas elekrikapi peal ja ei ole esmapilgul märgatav. Kolme kirjutist omavahel võrreldes on Vabaduse Galeriis asuvad tekstid lühemad ja lakoonilisemad: „*For God sake I love you*“ ja „*God is dead*“. Esimene võib olla pärit ingliskeelsest suusõnalisest väljendist „*for God’s sake...*“ ehk „Jumala pärast...“, millega väljandatakse kerget frustratsiooni. Tekst „*God is dead*“ võib olla suure tõenäosusega inspireeritud Nietzsche’st ning on võimalik, et sellega väljendatakse ateistlikke vaateid. Kivi tänaval asuv kirjutis on pikem ning sügavamõttelisem: „*Creation is God exploring God’s self in every imaginable way*“. Siit näeme ka seda, et sõna „*God*“ esineb lausa kaks korda ja kombineerituna sõnaga „*creation*“. See töö on ilmselt enim „religioosseim“ tänavakunst minu valimist, viidates maailma tõlgendamisele selgelt „religiooses“ raamistikus.

Kahel korral esines numbrikombinatsiooni „666“ ning **apokalüpsisele** ja **kõiksusele/kõrgemale teadvusele** (8, 27) viitavaid töid. „666“ esinemisjuhud olid kas väiksemõõduline kirjutis (3 tagaplaanil, aga sellest eraldiseisev) või väga ulatuslik vandalism tööle nr 58 (59). Viimane esines koos sõnaga „*holy*“ ning kandis oma tähenduses väga selgesõnalist pühadusevastasust: „*Blow the holy water...*“. Apokalüptilist mõtet kandsid tekstid „*Our time has come*“ (50) ja „*Save the world (from gays)*“, mis paistab silma ka **homofobia** poolest (53). Transtsendentset teadvust vahendas tekst kosmose ja südame seotusest (8) ja seinamaal, kus on näha hullunud või pimestunud looma ja kunstniku sõnul geomeetriselt kujutatud kõrgemat teadvust (27).

Lisaks esines töid, kus esines erinevaid rohkem või vähem konkreetsele „religioonile“ viitavaid sõnu: „*ateist*“ (23), „*believe*“ (55), „*namaste*“ (16), „*religiosi*“ (13), „*Allah*“ (9), „*holy*“ (59), „*vägi*“ (78), „*needus*“ (33), **inkarnatsioon** (26).

Otseselt või kaudselt „religiooniga“ seonduvaid sümboleid, motiive ja tegevusi kajastasid 28 tööd 31-l korral: **sarved** (7, 28, 56, 66, 74, 77), **pealuu** (25, 39, 40, 42, 44,

65), *tiivad* (32, 47, 58, 74), *näomaaling* (12, 35, 47), *mets* (69, 72), *kristallid* (5), *meditatsioon* (6, 16), *ruunid* (75), *hauakivi* (54), *Om* (16), *taaveti täht* (62), *hamsa* (58), *pentagramm* (60), *freskomaal* (63). Kolmes töös esines kaks märksõna: sarved+tiivad (74), tiivad+näomaaling (47) ja tiivad+hamsa (58). Kuigi sarved ja pealuu olid sagedamini kasutatavad, siis tiibade kujutamine on teiste elementidega kombineerides populaarseim. Tiibade ja hamsaga töö (58), kus on kujutatud (originaalis punase) lõnga/köiega ümbritsetud naist kaitseinglina, sai vastureaktsioonina täiendust tekstidega „666“ ja „*Blow the holy water...*“ (59). Juhtum jõudis tol korral ka meediasse ning inimesed avaldasid pahameelt vandaliseerija suunas. Artiklis puudutati ühe lausega, et maalingust võib leida kristliku, budistliku ja popkultuuri märke ning vandalismi kujutava foto allkiri märkis ära, et tegemist on satanistliku sõnumiga⁸⁵. Kuigi märgiti ära võimalikud religioossed seosed, näis situatsiooni peamine fookus olevat vandaliseerija või „jõhkrutseja“ leidmisel. See näitab meile ühest küljest sallivust tänavakunsti kui keskkonda rikastava nähtuse suhtes, teisalt näitab nulltolerantsi vara rikkumise suhtes ebasobiva sõnumiga, mis aga pikemat arutelu ei tekitanud.

Kombineerides omavahel erinevatesse „religioossetesse“ kategooriatesse kuuluda võivaid märksõnu, nende esinemissagedust, tähenduslikkust ja tervikut, saab aimu sellest, millist „religiooni“ peidab Tartu tänavakunst. Olgugi, et teoreetiliselt saab avalikus ruumis olevatele seintele joonistada iga pealehakkaja ja hästi läbimõeldud teose korral ei pruugita sellele viltu vaadata, ei teki Tartu tänavate kunstiline kultuurikiht just kiiresti. Kuigi töid tehakse ja esineb nii loominguliste hetkede tulemusi kui läbimõeldud sõnumiga teoseid, ei ole „lõuendit“ üle külvatud mõnest kindlast „religioonist“. Konkreetse „religiooni“ mõju esineb rohkem maades, kus see on riigis tugeval kohal, nt Gruusias Tbilisis, kus „religiooni“ roll tänavakunstis on silmatorkav⁸⁶ või linnades nagu Rio de Janeiro, kus aktiivsed evangeelsed noored kasutavad grafitit rohkemate noorteni jõudmiseks⁸⁷. Mida võib aga täheldada on see, et Tartus esinev „religiooni“-spekter on lai, hõlmates klassikalisemaid religioone ja erinevaid eksistentsiaalsete küsimustega tegelevaid maailmavaateid. Tervikpilt on ebamääraste piiridega, aga kirju ja esile kerkivad erinevad iseloomulikud elemendid alates

⁸⁵ Hanson, Raimu (2014): Jõhkrutseja rikkus kuulsa tänavakunstniku maalingu.

<https://tartu.postimees.ee/3025769/johkrutseja-rikkus-kuulsa-tanavakunstniku-maalingu> (4/3/2020)

⁸⁶ Shalashvili, Maia (2018): In Tbilisi, Graffiti That Speaks Loudly About Religion.

<https://chai-khana.org/en/story/712/in-tbilisi-graffiti-that-speaks-loudly-about-religion> (3/29/2020).

⁸⁷ Vital da Cunha, Christina (2016): Religion and the Artification of Graffiti in the Olympic City: a Look at the Walls of Rio de Janeiro. *Streetnotes* (25), 47–63.

nimbustest, hinduistlikest motiividest ja tulnukatest lõpetades sügavamõtteliste lausete, lihtsate sümbolite ja jõulise oponeerumisega.

Domineerivamad on kristluse ja uue vaimsusega seotud motiivid, millest viimane väljendub tõenäoliselt ka hinduismi ja budismi kajastustes. Otseseid viiteid islamile esines väga vähe, kaudselt seonduvaid elemente oli mõnes töös ja vastandusi ei täheldanud üldse (isegi üks valimiväline ilmaliku sõnumiga araabiakeelne tekst „kodust kaugel“ Vabaduse Galeriis on säilinud puutumata kujul). Mütoloogilisi olendeid ja sümboleid leidis suhteliselt palju, nagu ka maa-/loodususk. Mõnevõrra vähem esines „religiooniga“ seonduvaid aga sellest eristuvaid töid, mis käsitlesid eksistentsiaalseid küsimusi. Viimasega on osaliselt seotud ka sünni ja surma temaatika, millega seotud töid oli kõige vähem, aga siiski oli neid piisavalt palju, et tulid vaatluse käigus esile. See tulemus näitab, et Tartu tänavakunsti usk on võrdlemisi sarnane Eesti olukorraga – „religioon“ eksisteerib, aga seda tagaplaanil ning on mõjutatud kristlusest, loodustlähedusest, vaimsusest ja mütoloogiast ning eksistentsiaalsed küsimused ja teemad on inimeste eludes olulisel kohal vaatamata organiseeritud „religiooni“ vähesele rollile.

JÄRELDUSED

Uurimustöö valimi ja analüüsitabelite alusel on näha, et Tartu tänavakunsti maastikul esineb lai spekter maailmavaateid ning religiooniga seotud elemente, samas on vähe neid töid, mis „karjuvad“ klassikalise religioossuse järgi. Selline tulemus sarnaneb ka Eesti üldise religioosse olukorraga, kus „religioon“ ei torka silma, aga teisalt ei puuduta ka täiesti. Mõlemal juhul on piirid religioosse ja mittereligioosse vahel hägused ning esineb mitmete väga erinevate usuliste traditsioonide elemente alates eksistentsiaalsetest küsimustest lõpetades levinumate „religioonidega“ nagu kristlus, uus vaimsus, loodususud, mütoloogia. Äärmiselt vähe oli ainult islami-teemalist sisu, kaudselt seotut esines mõned rohkem, aga valimis ei esinenud ühtegi islamivastast sisu ega vandalismi. Kuigi minu valim hõlmab suhteliselt laialdaselt „religiooniga“ seonduvat tänavakunsti, siis tuleb märkida, et Tartus eksisteerib kordades rohkem töid, mis ei räägi ei religioossusest ega otseselt vastandu sellele. Sellegipoolest on üllatuslik valimi maht, mis ilmekalt näitab autorite jaoks olulisi eksistentsiaalseid teemasid lisaks ühiskonnakriitikale ja muudele töödele.

Valimis on 80 tööd, mille valisin töö käigus välja töötatud 5 punkti alusel. Tänavakunsti töö pidi vastama ühele või mitmele alljärgnevast: (1) esineb konkreetne sõna/tähendus või (2) eluta sümbol/kujund, mis viitab otseselt või kaudselt „religioonile“; (3) kujutab kedagi isikulist „religiooniga“ seonduvat; (4) rituaalset/praktilist tegevust või materiaalses eses, mis väljendab „religiooni“ või (5) motiiv kajastab maailmavaadet, mis tõlgendab elu toimimist mittereligioosselt. Nende võimalike tänavakunstis esinevate „religioonide“ väljendamise viiside alusel määrasin märksõnad töödes esinenud elementide kohta, mis omakorda kategoriseerisin tinglike „religiooni“ gruppide kaudu, et mõista paremini võimalikke tagamaasid kasutatud motiivide juures. Selline lähenemine näitas, et visuaalne keel ei ole „must-valge“ ja mitmel töödes kasutatud motiivil võib olla mitu tähendust ning seetõttu ka mitu „religioosset“ kuuluvust. See loob võimaluse publikul nähtust erinevalt aru saada, kuid võib eeldada, et esineb domineerivaid arusaamasid tavatähenduses eksisteeriva „religiooni“ suhtes.

Kuna religiooni ja mittereligiooni on mõneti raske määratleda ja piirid võivad olla ebamäärased, ei pruugi minu juhtumianalüüs ühtida kunstnike mõtetega, kuid kunsti tõlgendamise puhul tuleb alati mängu publiku mõttekäik ja seega annab iga vaatleja

teosele uusi tähendusi. Iga tõlgendussituatsiooni korral on oht nähtut üle- või alainterpreteerida, kuid see loob jällegi võimaluse taastõlgendamiseks.

Uurimustöö näitab, et kuigi kunsti tõlgendusi võib olla erinevaid, on tänavakunsti alusel võimalik inimeste religioossuse kohta teatavaid järeldusi teha. Käesoleval juhul on tänavakunstist saadav pilt ja Eesti religioosne olukord piisavalt sarnased, et seda kinnitada.

KASUTATUD ALLIKAD

- Altnurme**, Lea (2013): Uus vaimsus - mis see on? *Mitut usku Eesti III*, lk 18–36.
- Altnurme**, Lea (2018). Religiooni individualiseerumine 21. sajandi algul. Eesti kiriku- ja religioonilugu (309–316). Tartu Ülikooli Kirjastus
- Barrett**, Terry (2003): *Interpreting Art: Reflecting, Wondering and Responding*. New York, lk 198
- Büttner**, Frank; Gott dang, Andrea (2014): Sissejuhatus ikonograafiasse: piltide sisulise tõlgendamise võimalusi. *Gigantum Humeris*. Keevallik, Juta (toim.), Tallinna Ülikooli kirjastus
- Emberling**, Geoff; Davis, Suzanne (2019): Graffiti as devotion: Along the Nile and Beyond. 1st. Ann Arbor: Kelsey Museum of Archaeology (Kelsey museum publications, 16).
- Heelas**, Paul (2013): Eesti kui katselabor – ideaalne näide vaimsuse ja religiooni suundumuste uurimiseks. *Mitut usku Eesti III*, lk 167–187.
- Hiimäe**, Reet (2019): Usundid ja vaimsed õpetused Eestis. Varrak.
- Joala**, Sirje (2017): Tänavakunsti korraldamise mõju isetekkelisele tänavakunstile. MA. Tartu Ülikool, Tartu. Ühiskonnateaduste instituut.
- Kadak**, Piibe (2016): Tänavakunsti eksponeerimine Eestis. BA. Tartu Ülikool, Tartu. Ajaloo ja arheoloogia instituut.
- Lois**, Lee (2012): Locating Nonreligion, in *Mind, Body and Space: New Research Methods for a New Field*. *Annual Review of the Sociology of Religion. New Methods in the Sociology of Religion, vol 3*
- Liivrand**, Salme (2016): Õppematerjal "Tänavakunsti kujunemislugu". MA. Tartu Ülikool, Tartu. Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond.
- Muhammad**, Syafril Amir; Din, Nurul Huda Mohd; Profesor Mahamood, Mulyadi; Mokhtar, Mumtaz (2016): *An Iconographical Interpretation Of Street Art In Malaysia*. Faculty of Art & Design, UiTM Melaka. Malaysia.
- Palkov**, Tõnis; Sepsivart, Uku; Siplane, Andres (2009): Haiguste ravi. Kontrollitud : raamat tänavakunstist. Tallinn.

Plesch, Veronique (2002): Memory on the Wall: Graffiti on Religious Wall Paintings, *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 30-1, Duke University Press. Lk 167-197

Rommel, Atko (2016): Eesti ühiskonna religioossusest ja sekulariseerumisest mittereligioossete eestlaste alusel. *Kuhu lähed, Maarjamaa? Quo Vadis, Terra Mariana?*, lk 50–131.

Rommel, Atko (2019): Religiooni uurimisest ilmalikus ühiskonnas. *Usuteaduslik ajakiri* 3 (76), lk 95-126

Ringvee, Ringo (2014): Religion: Not declining but changing. What do the population censuses and surveys say about religion in Estonia? *Religion*, lk 502–515.

Ringvee, Ringo (2017): Survival Strategies of New Religions in a Secular Consumer Society: A Case Study from Estonia. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 20- 3, lk 57–73

Telve, Keiu (2012): Tänavakunst Eestis Tallinna ja Tartu näitel. BA. Tartu Ülikool, Tartu. Filosoofiateaduskond.

Tiidelepp, Jane (2019): Neitsi Maarja representatsioon Eesti rahvuslikus kunstis. MA. Tartu Ülikool, Tartu. Ajao ja arheoloogia instituut.

Uibu, Marko (2016): Religiosity as a Cultural Toolbox: A Study of Estonian New Spirituality. PhD. Tartu Ülikool, Tartu. School of Theology and Religious Studies.

Vilumaa, Rainer (1999): Graffiti in Estonia. *Estonian Art* 2/99 (6), Estonian Institute

Vital da Cunha, Christina (2016): Religion and the Artification of Graffiti in the Olympic City: a Look at the Walls of Rio de Janeiro. *Streetnotes* (25), 47–63.

Quack, Johannes (2014): „Outline of a Relational Approach to 'Nonreligion'“. *Method & Theory in the Study of Religion* 26, nr 4-5, lk 439-469

Hanson, Raimu (2014): Jõhrtseja rikkus kuulsa tänavakunstniku maalingu. <https://tartu.postimees.ee/3025769/johkrutseja-rikkus-kuulsa-tanavakunstniku-maalingu> (4/3/2020)

Shalashvili, Maia (2018): In Tbilisi, Graffiti That Speaks Loudly About Religion. <https://chai-khana.org/en/story/712/in-tbilisi-graffiti-that-speaks-loudly-about-religion> (3/29/2020).

Märksõnade juures kasutatud allikad

- <https://en.wikipedia.org/wiki/Apocalypticism> (4/06/2020)
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Believe> (4/12/2020)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Creator_in_Buddhism (4/7/2020)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Crystal_healing (4/7/2020)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_depictions_of_turtles#In_mythology,_legends,_and_folklore (4/06/2020)
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Curse> (4/7/2020)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Doves_as_symbols (4/7/2020)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Evolution#Social_and_cultural_responses (4/12/2020)
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Hamsa> (4/06/2020)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Higher_consciousness (4/12/2020)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Human_skull_symbolism (4/7/2020)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Holy_water#Other_religions (4/12/2020)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Homophobia#Religious_attitudes (4/7/2020)
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Icon> (4/06/2020)
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Namaste> (4/06/2020)
- [https://en.wikipedia.org/wiki/New_World_Order_\(conspiracy_theory\)#Illuminati](https://en.wikipedia.org/wiki/New_World_Order_(conspiracy_theory)#Illuminati)
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Om> (4/06/2020)
- [https://et.wikipedia.org/wiki/666_\(arv\)](https://et.wikipedia.org/wiki/666_(arv)) (4/12/2020)
- https://et.wikipedia.org/wiki/Aadama_loomine (4/7/2020)
- <https://et.wikipedia.org/wiki/Allah> (4/06/2020)
- <https://et.wikipedia.org/wiki/Ateism> (4/7/2020)
- <https://et.wikipedia.org/wiki/Deemon> (4/12/2020)

<https://et.wikipedia.org/wiki/Kurat> (4/06/2020)

<https://et.wikipedia.org/wiki/Pentagramm> (4/7/2020)

<https://et.wikipedia.org/wiki/Reinkarnatsioon> (4/7/2020)

<https://et.wikipedia.org/wiki/Rist> (4/12/2020)

https://et.wikipedia.org/wiki/Ruunid#Ruunid_m%C3%BCtoloogias

<https://et.wikipedia.org/wiki/Uroboros> (4/7/2020)

<https://et.wikipedia.org/wiki/V%C3%A4gi> (4/06/2020)

<https://et.wikipedia.org/wiki/%C5%A0amaan> (4/06/2020)

<https://www.face-painting-fun.com/cultural-face-painting.html> (4/7/2020)

<https://www.kalapeedia.ee/5580.html> (4/7/2020)

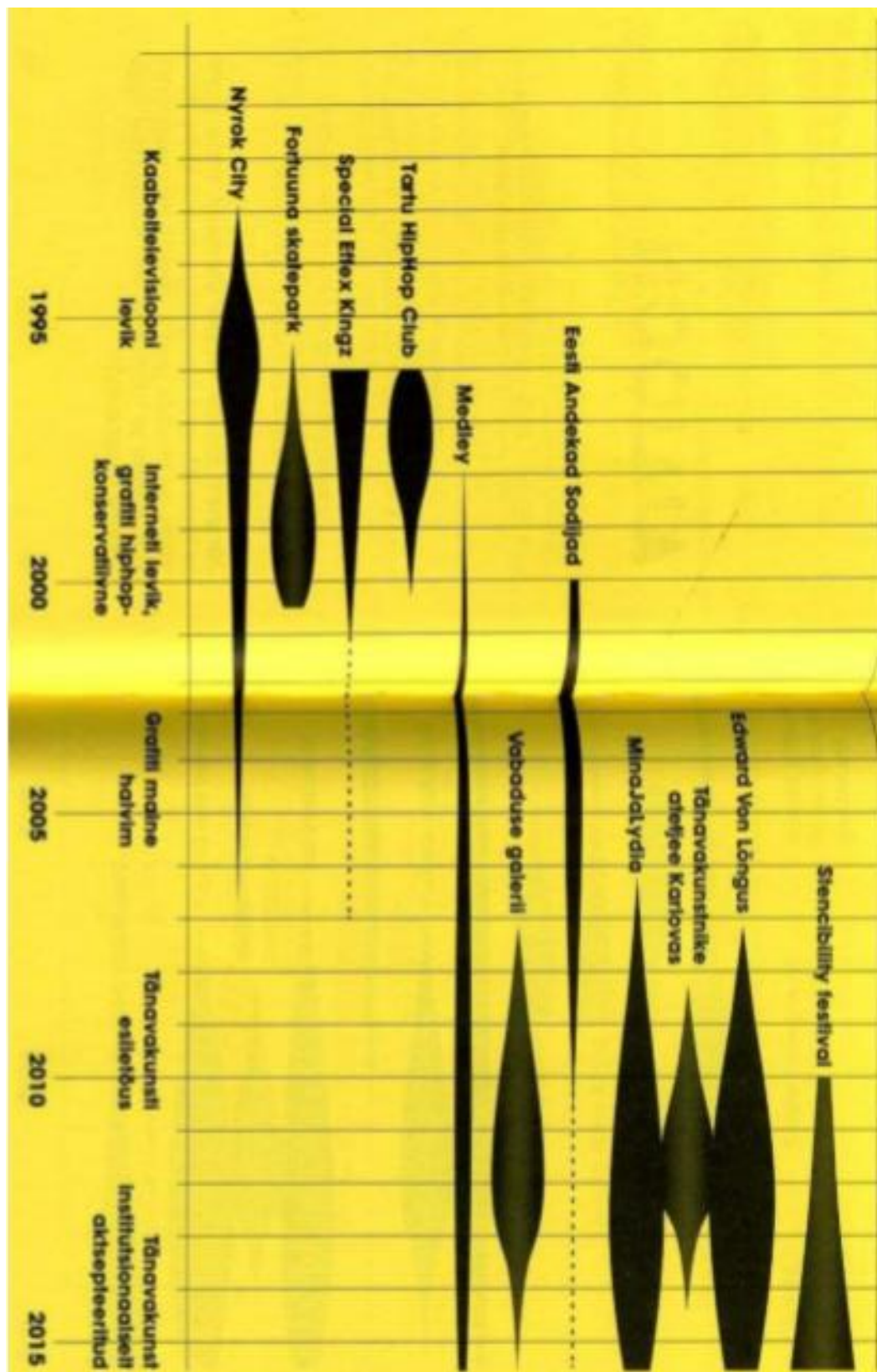
<https://www.kalapeedia.ee/5581.html> (4/12/2020)

[https://kashgar.com.au/blogs/gods-goddesses/the-hindu-god-ganesh-who-is-this-
elephant-headed-deity-anyway](https://kashgar.com.au/blogs/gods-goddesses/the-hindu-god-ganesh-who-is-this-
elephant-headed-deity-anyway) (4/06/2020)

<http://www.yokai.com/housoushi/> (4/12/2020)

Lisad

Lisa 1. Tartu tänavakunsti ajajoon [Agu, Marika (2014): „Tüüpilised invidiidid. Tartu grafiti ja tänavakunst 1994-2014“ näitusetrukiis, Tartu Kunstimuuseum].

Lisa 2. Tabel 1, märksõnade statistika valimis olevate tööde kohta

Märksõna	Töö nr/ Kokku	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Silmad	17											x			
Vastutegevus	12	x	x												
Rist	11											x		x	
Nimbus	10				x	y	x			x					
Muu olend	7														
Muu sümbol	7														
Pealuu	6														
Sarved	6						x								
Pühak	5					x						x			
Tiivad	4														
Tulnukad	4										x				
"God"	3	x		x											
Eesti mütoloogia	3														
Kala	3														
Näomaaling	3											x			
Šamaan	3											x			
"666"	2		y												
Apokalüpsis	2														
Buddha	2					x									
Deemon	2														
Hiieloom	2														
Kõiksus / kõrgem teadvus	2							x							
Meditatsioon	2					x									
Mets	2														
"Allah"	1								x						
"Ateist"	1														
"believe"	1														
"Creation"	1	x													
"Holy"	1														
"Namaste"	1														
"Religiosi"	1												x		
Evolutsioon	1														
Freskomaal	1														
Ganesh	1					x									
Hamsa	1														
Hauakivi	1														
Homofobia	1														
Härjapõlvlane	1					x									
Ikoon	1														
Inkarnatsioon	1														
Kilpkonn	1														
Kristallid	1				x										
Muna, kana	1														x
Needus	1														
Om	1														
Ouroboros	1														
Pentagramm	1														
Reptiilid	1		x												
Ruunid	1														
Siga	1														
Taaveti täht	1														
Tuvi	1				x										
Vägi	1														

Lisa 2. Tabel 1, märksõnade statistika valimis olevate tööde kohta

Märksõna	Töö nr/ Kokku	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Silmad	17				x										x
Vastutegevus	12			x										x	
Rist	11					x					y			y	
Nimbus	10	x						x		x					
Muu olend	7			x											
Muu sümbol	7				x										
Pealuu	6										x				
Sarved	6													x	
Pühak	5 ?														
Tiivad	4														
Tulnukad	4														
"God"	3														
Eesti mütoloogia	3														
Kala	3					x									
Näomaaling	3														
Šamaan	3														
"666"	2														
Apokalüpsis	2														
Buddha	2 ?														
Deemon	2			x										x	
Hiieloom	2				x										
Kõiksus / kõrgem teadvus	2												x		
Meditatsioon	2 x														
Mets	2														
"Allah"	1														
"Ateist"	1								x						
"believe"	1														
"Creation"	1														
"Holy"	1														
"Namaste"	1 x														
"Religiosi"	1														
Evolutsioon	1														
Freskomaal	1														
Ganesh	1														
Hamsa	1														
Hauakivi	1														
Homofobia	1														
Härjapõlvlane	1														
Ikoon	1														
Inkarnatsioon	1											x			
Kilpkonn	1														
Kristallid	1														
Muna, kana	1														
Needus	1														
Om	1 x														
Ouroboros	1														
Pentagramm	1														
Reptiilid	1														
Ruunid	1														
Siga	1														
Taaveti täht	1														
Tuvi	1														
Vägi	1														

Lisa 2. Tabel 1, märksõnade statistika valimis olevate tööde kohta

Märksõna	Töö nr/ Kokku	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43
Silmad	17	x	x						x				x		
Vastutegevus	12														
Rist	11													x	
Nimbus	10														
Muu olend	7							x							
Muu sümbol	7										x				
Pealuu	6										x	x		x	
Sarved	6														
Pühak	5									x					
Tiivad	4			x											
Tulnukad	4					x							x		
"God"	3														
Eesti mütoloogia	3														
Kala	3										x				
Näomaaling	3						x								
Šamaan	3														?
"666"	2														
Apokalüpsis	2														
Buddha	2														
Deemon	2														
Hiieloom	2														
Kõiksus / kõrgem teadvus	2														
Meditatsioon	2														
Mets	2														
"Allah"	1														
"Ateist"	1														
"believe"	1														
"Creation"	1														
"Holy"	1														
"Namaste"	1														
"Religiosi"	1														
Evolutsioon	1														
Freskomaal	1														
Ganesh	1														
Hamsa	1														
Hauakivi	1														
Homofobia	1														
Härjapõlvlane	1														
Ikoon	1														
Inkarnatsioon	1														
Kilpkonn	1														
Kristallid	1														
Muna, kana	1														
Needus	1				x										
Om	1														
Ouroboros	1														x
Pentagramm	1														
Reptiilid	1														
Ruunid	1														
Siga	1														
Taaveti täht	1														
Tuvi	1														
Vägi	1														

Lisa 2. Tabel 1, märksõnade statistika valimis olevate tööde kohta

Märksõna	Töö nr/ Kokku	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57
Silmad	17					y		x							x
Vastutegevus	12		x										x		
Rist	11										x	x			
Nimbus	10				x							x			
Muu olend	7					x									
Muu sümbol	7							x							
Pealuu	6	x													
Sarved	6													x	
Pühak	5					x									
Tiivad	4				x										
Tulnukad	4	x													
"God"	3		x												
Eesti mütoloogia	3														
Kala	3									x					
Näomaaling	3				x										
Šamaan	3														
"666"	2														
Apokalüpsis	2						x				x				
Buddha	2														
Deemon	2														
Hieloom	2														
Kõiksus / kõrgem teadvus	2														
Meditatsioon	2														
Mets	2														
"Allah"	1														
"Ateist"	1														
"believe"	1												x		
"Creation"	1														
"Holy"	1														
"Namaste"	1														
"Religiosi"	1														
Evolutsioon	1									x					
Freskomaal	1														
Ganesh	1														
Hamsa	1														
Hauakivi	1											x			
Homofobia	1										x				
Härjapõlvlane	1														
Ikoon	1					x									
Inkarnatsioon	1										?				
Kilpkonn	1								x						
Kristallid	1														
Muna, kana	1														
Needus	1														
Om	1														
Ouroboros	1														
Pentagramm	1														
Reptiilid	1														
Ruunid	1														
Siga	1														
Taaveti täht	1														
Tuvi	1														
Vägi	1														

Lisa 2. Tabel 1, märksõnade statistika valimis olevate tööde kohta

Märksõna	Töö nr/ Kokku	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71
Silmad	17				x			x			x				
Vastutegevus	12	x				x		x				x			
Rist	11					x						x			x
Nimbus	10									x					
Muu olend	7				x										
Muu sümbol	7	x												x	x
Pealuu	6								x						
Sarved	6									x					
Pühak	5														
Tiivad	4	x													
Tulnukad	4														
"God"	3														
Eesti mütoloogia	3														
Kala	3														
Näomaaling	3														
Šamaan	3														
"666"	2		x												
Apokalüpsis	2														
Buddha	2														
Deemon	2														
Hiieloom	2														
Kõiksus / kõrgem teadvus	2														
Meditatsioon	2														
Mets	2												x		
"Allah"	1														
"Ateist"	1														
"believe"	1														
"Creation"	1														
"Holy"	1		x												
"Namaste"	1														
"Religiosi"	1														
Evolutsioon	1														
Freskomaal	1						x								
Ganesh	1														
Hamsa	1	x													
Hauakivi	1														
Homofobia	1														
Härjapõlvlane	1														
Ikoon	1														
Inkarnatsioon	1														
Kilpkonn	1														
Kristallid	1														
Muna, kana	1														
Needus	1														
Om	1														
Ouroboros	1														
Pentagramm	1			x											
Reptiilid	1														
Ruunid	1														
Siga	1									x					
Taaveti täht	1					x									
Tuvi	1														
Vägi	1														

Lisa 2. Tabel 1, märksõnade statistika valimis olevate tööde kohta

Märksõna	Töö nr/ Kokku	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81
Silmad	17			x		x		x		x	
Vastutegevus	12			x							x
Rist	11										
Nimbus	10										
Muu olend	7			x				x	x		
Muu sümbol	7			x							
Pealuu	6										
Sarved	6			x			x				
Pühak	5										
Tiivad	4			x							
Tulnukad	4										
"God"	3										
Eesti mütoloogia	3	x	x								x
Kala	3										
Näomaaling	3										
Šamaan	3			?							
"666"	2										
Apokalüpsis	2										
Buddha	2										
Deemon	2										
Hieloom	2			x							
Kõiksus / kõrgem teadvus	2										
Meditatsioon	2										
Mets	2			x							
"Allah"	1										
"Ateist"	1										
"believe"	1										
"Creation"	1										
"Holy"	1										
"Namaste"	1										
"Religiosi"	1										
Evolutsioon	1										
Freskomaal	1										
Ganesh	1										
Hamsa	1										
Hauakivi	1										
Homofobia	1										
Härjapõlvlane	1										
Ikoon	1										
Inkarnatsioon	1										
Kilpkonn	1										
Kristallid	1										
Muna, kana	1										
Needus	1										
Om	1										
Ouroboros	1										
Pentagramm	1										
Reptiilid	1										
Ruunid	1				x						
Siga	1										
Taaveti täht	1										
Tuvi	1										
Vägi	1							x			

Lisa 3. Märksõnade jaotus kategooriates

Märksõna	Kokku	Kristlus ja Judaism	Islam	Budism	Hinduism	Maausk/ loodususk	Uus valmsus	Muu mitoloogia	Sünd / surm	Mittereligioon
Silmad	17									
Rist	11									
Nimbuss	10									
Muu sümbol	8									
Pühak	6									
Muu olend	5									
Pealuu	5									
Sarved	5									
Tivad	4									
Tulnukad	4									
"God"	3									
Kala	3									
Näomaaling	3									
Šamaan	3									
"666"	2									
Apokalüpsis	2									
Buddha	2									
Deemon	2									
Eesti mitoloogia	2									
Hilloom	2									
Kõiksus / kõigem teadv.	2									
Meditatsioon	2									
Mets	2									
"Allah"	1									
"Ateist"	1									
"Believe"	1									

Lisa 3. Märksõnade jaotus kategooriates

Märksõna	Kokku	Kristlus ja Judalism	Islam	Budism	Hinduism	Maausk/ loodususk	Uus valmsus	Muu mütoloogia	Sünd / surm	Mittereligioon
"Creation"	1									
"Cursed"	1									
"Holy"	1									
"Namaste"	1									
"Religiösi"	1									
Evolutsioon	1									
Freskomaal	1									
Ganesh	1									
Hamsa	1									
Hauakiwi	1									
Homofobia	1									
Härijapõlvane	1									
Ikoon	1									
Inkarnatsioon	1									
Kilpkonn	1									
Kristallid	1									
Muna, kana	1									
Om	1									
Ouroboros	1									
Pentagramm	1									
Reptiilid	1									
Ruunid	1									
Siga	1									
Taaveti täht	1									
Tuvi	1									
Vägi	1									

„Creation is
God exploring
God’s self
through every
way imaginable“

- Autor: teadmata
- Märksõnad: „Creation“, „God“
- Asukoht: Kivi tänav

2

- Autor: teadmata
- Märksõnad: reptiilid, vastutegevus (poliitiline)
- Märkus: Poliitika, -vastasus, teose taga paistab „666“
- Asukoht: Võidu silla all

24.06.2019 (Ain Tohvri)

21.01.2020

3

25.05.2019

04.02.2020

„For ~~God~~
sake I love you...“

- Autor: teadmata
- Märksõnad: „God“, vastutegevus
- Märkus: „For God sake“ kui suusõnaline fraas? Värviplekk kui religioonivastastus?
- Asukoht: Vabaduse Galerii / Vabaduse silla all

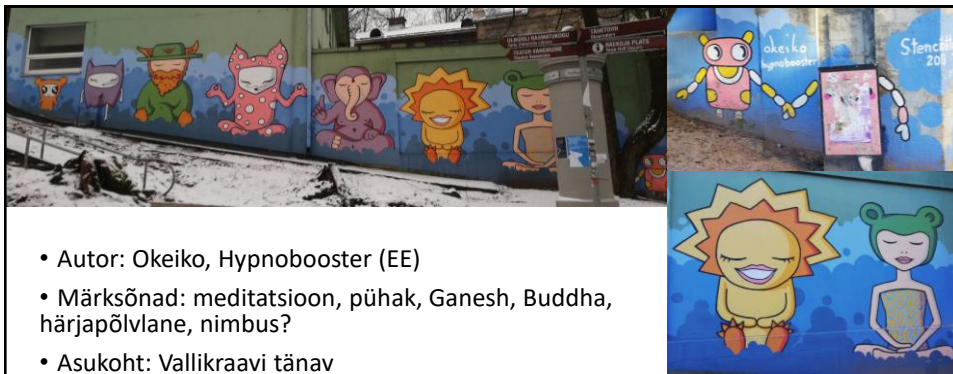
4

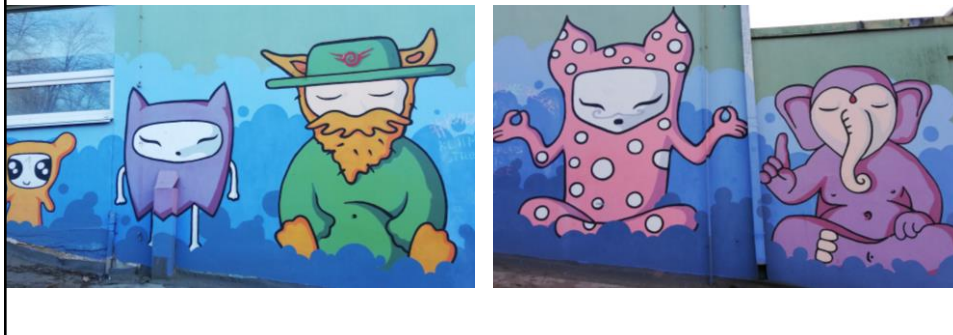
- Autor: SÄNK (EE)
- Märksõnad: kristallid, nimbus
- Märkus: Ülemise pildi kaasautor on Pintsell, ent autorite panus on eraldiseisev (kristallid + tuvid; värvipintsel + aialipid)
- Asukoht: Avaturu tagasein

5

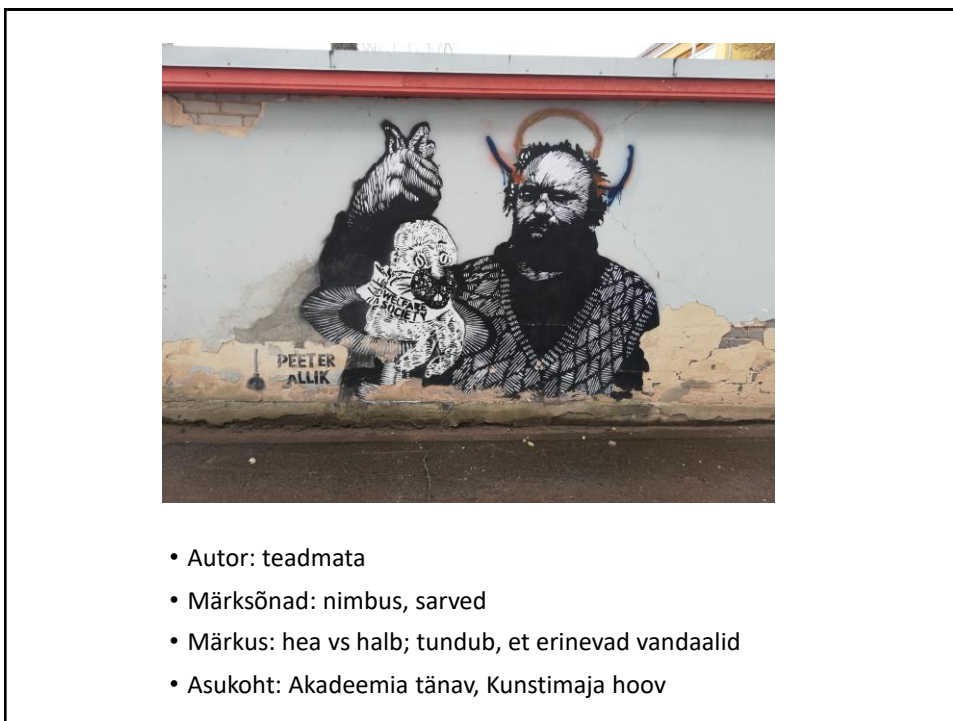
Lisa 4. Valim „religiooniga“ seotud tänavakunstitöödest Tartus

- Autor: Okeiko, Hypnobooster (EE)
- Märksõnad: meditatsioon, pühak, Ganesh, Buddha, härjapõlvlane, nimbus?
- Asukoht: Vallikraavi tänav

6

- Autor: teadmata
- Märksõnad: nimbus, sarved
- Märkus: hea vs halb; tundub, et erinevad vandaalid
- Asukoht: Akadeemia tänav, Kunstimaja hoov

7

[...] heart is sam[e
thin]g as cosmos
[...] every particle
[of] my

- Autor: teadmata
- Märksõnad: kõikusus
- Märkus: mina/süda = kosmos
- Asukoht: Vabaduse Galerii

8

„Allahu akbar“

- Autor: teadmata
- Märksõnad: „Allah“
- Asukoht: Sõbra tänav, vana raudtee koridor

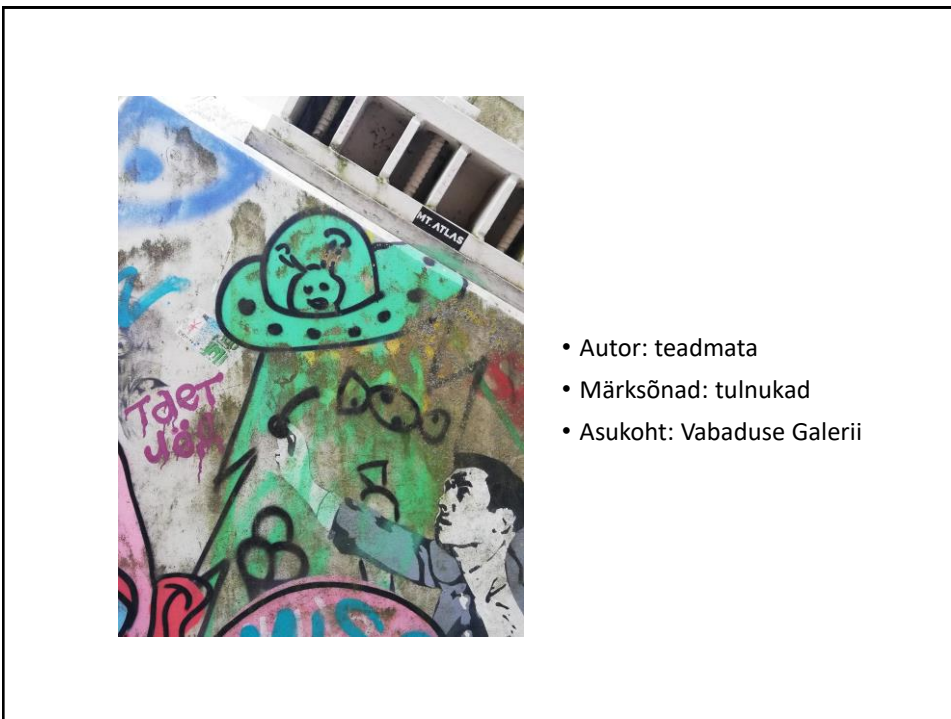

9

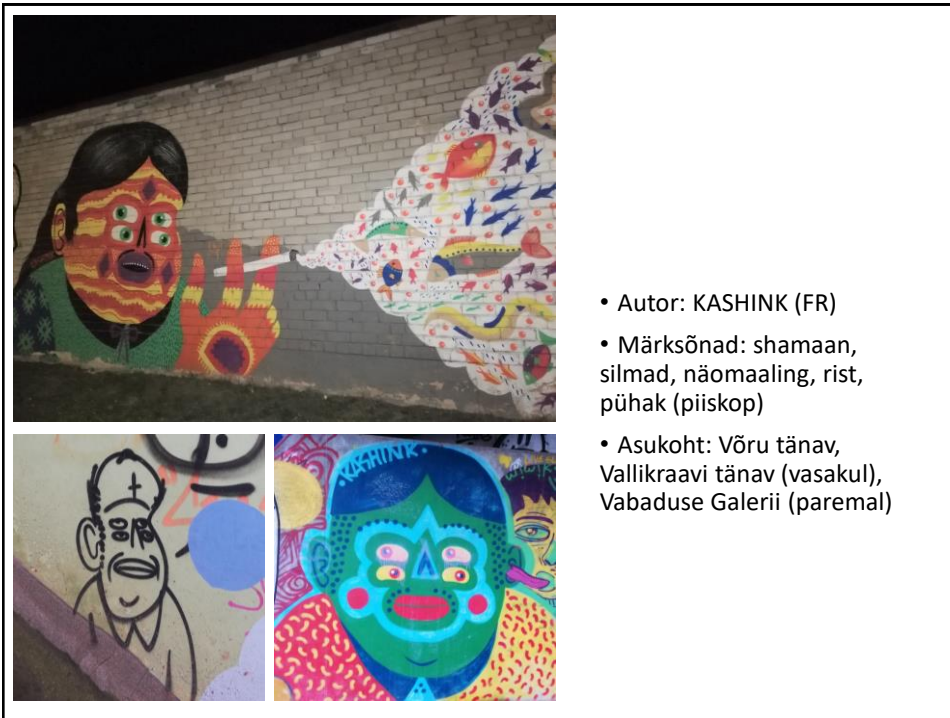
Lisa 4. Valim „religiooniga“ seotud tänavakunstistöödest Tartus

10

11

12

13

Lisa 4. Valim „religiooniga“ seotud tänavakunstitöödest Tartus

- Autor: teadmata
- Märksõnad: (Peetruse) rist
- Asukoht: Vabaduse Galerii

14

- Autor: S33r (EE)
- Märksõnad: muna, kana
- Märkus: sünd, taasloomine
- Asukoht: Toomemägi

15

Lisa 4. Valim „religiooniga“ seotud tänavakunstistöödest Tartus

- Autor: teadmata
- Märksõnad: namaste, meditatsioon, om, Buddha?
- Asukoht: Kroonuaia sild

16

- Autor: teadmata
- Märksõnad: nimbus
- Asukoht: Kroonuaia sild

17

„Konichiwa!“

17.01.2020

04.02.2020

- Autor: teadmata
- Märksõnad: deemon, muu olend (haldjas?), vastutegevus
- Märkus: anti-deemon/haldjas või originaalautori täiendus?; parempoolse pildi täienduse kompositsioon ja elemendid sarnased kahe teise tööga (36, 76)
- Asukoht: Kroonuaia sild

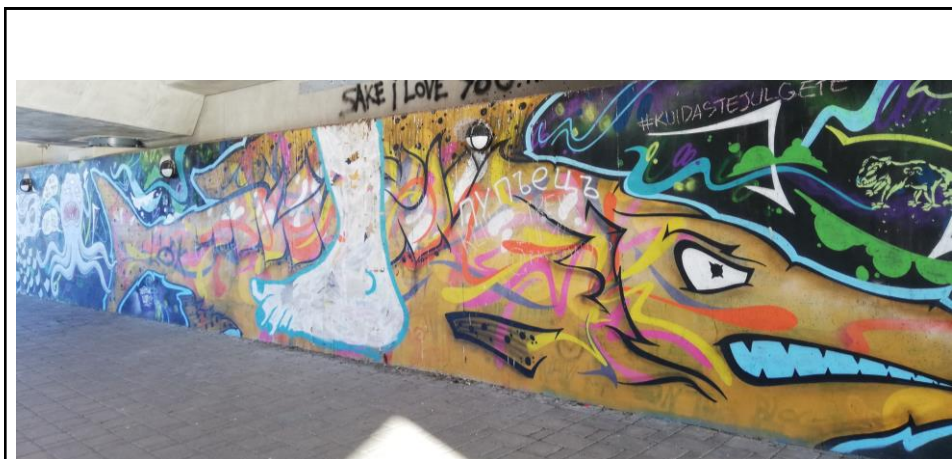
18

„Hiieloom“

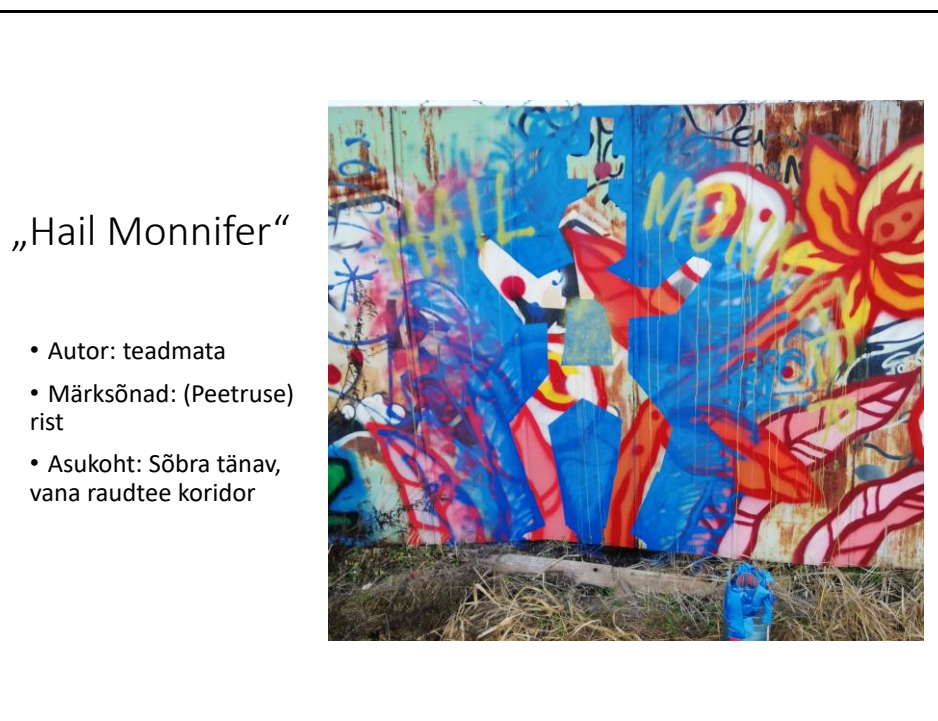
- Autor: Maari Soekov
- Märksõnad: hiieloom, silmad, muu sümbol (ehted ja linnid)
- Märkus: loodud kavandi alusel Stencilibility ajal
- Asukoht: Kalevi tänav

19

- Autor: Medley (EE)
- Märksõnad: kala
- Asukoht: Vabaduse Galerii

20

21

- Autor: Siguel
- Märksõnad: nimbus
- Asukoht: Emajõe tänav

22

„VIP'd kunstnikud muusikud ateistid“

- Autor: teadmata
- Märksõnad: ateist
- Asukoht: Magasini tänav

03.04.2019 (Atko Rimmel)

23

- Autor: teadmata
- Märksõnad: nimbus
- Märkus: originaali autor SÄNK, nimbus lisatud
- Asukoht: Magasini tänav

24

- Autor: teadmata
- Märksõnad: pealuu, rist (svastika)
- Märkus: pealuu kui surma sümbol; mis on see oranž sümbol?
- Asukoht: Sõbra tänav, vana raudtee koridor

25

„Do you believe in DEINCARNATION?“

- Autor: teadmata
- Märksõnad: inkarnatsioon
- Asukoht: Sõbra tänav, vana raudtee koridor

26

- Autor: SomeArt (PL)
- Märksõnad: kõrgem teadvus
- Märkus: helendav romb sümboliseerib universaalset kõrgemat teadvust; selle info sain vestlusest kunstnikuga 2019 suvel
- Asukoht: Kastani tänav

27

- Autor: teadmata
- Märksõnad: deemon, sarved, (Peetruse) rist, vastutegevus
- Märkus: rist või mõök?
- Asukoht: Tähe tänav, Kaseke

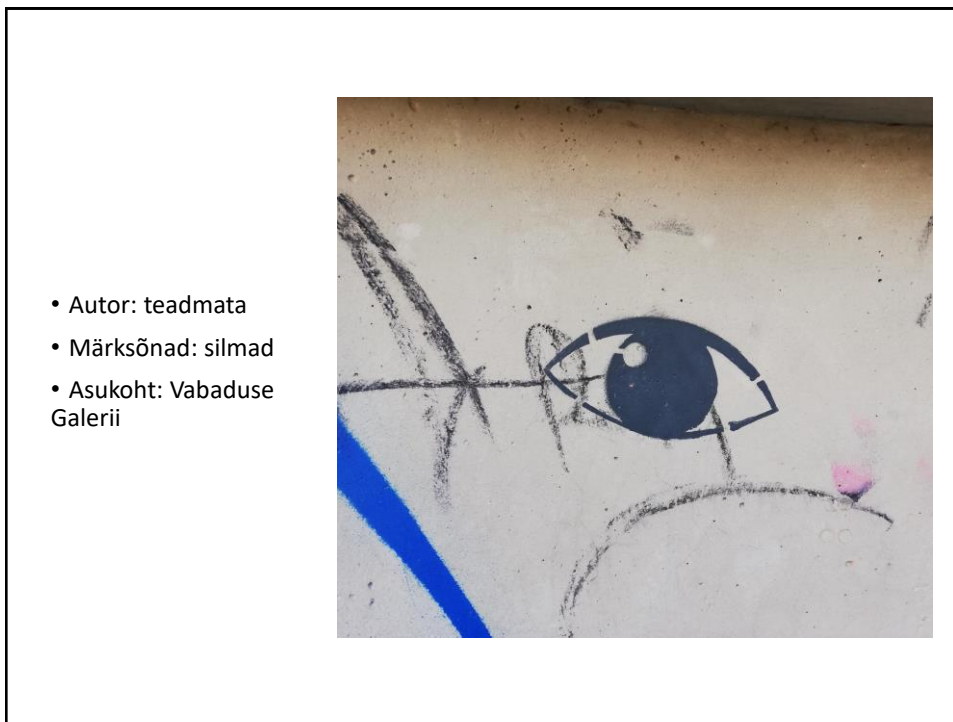

28

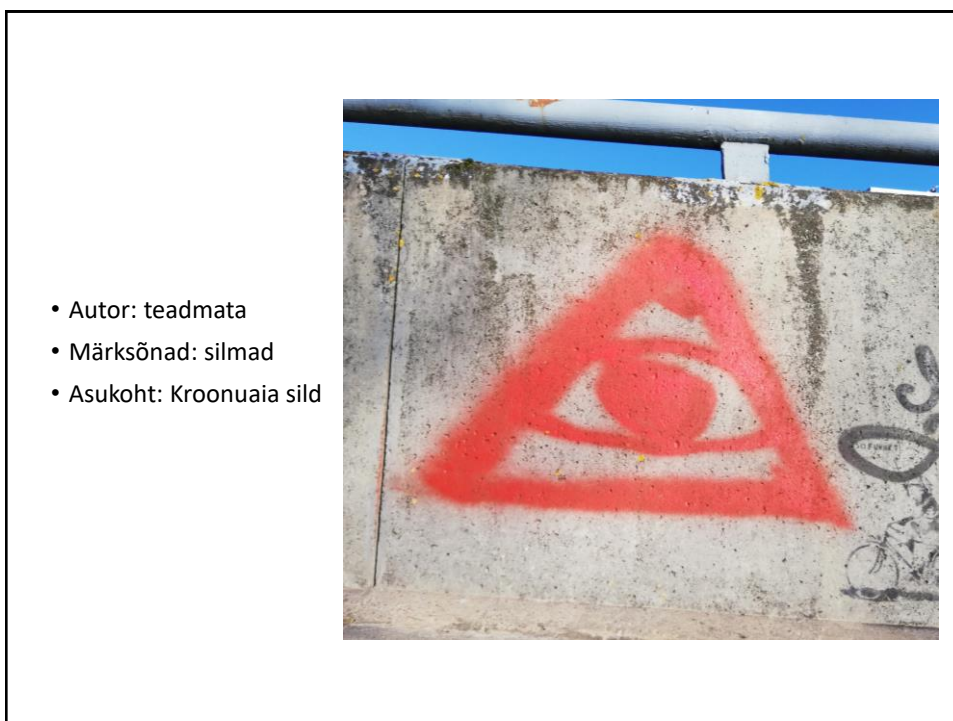

- Autor: teadmata
- Märksõnad: silmad
- Asukoht: Magasini tänav

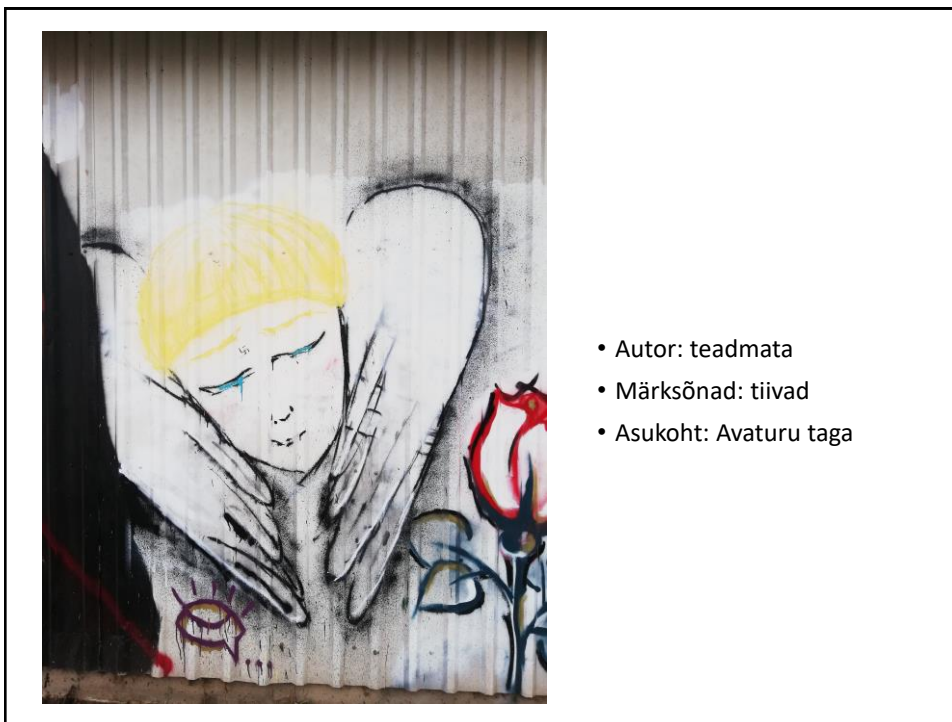
29

30

31

32

33

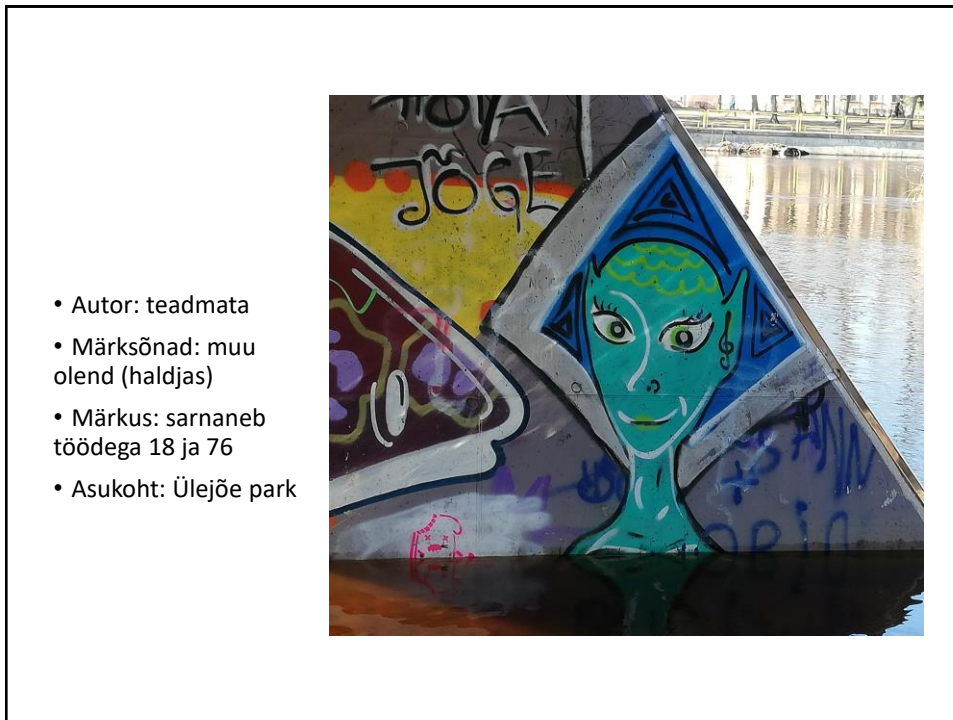
- Autor: Aus (EE)
- Märksõnad: tulnukad
- Märkus: võib-olla lihtsalt fantaasia, ulme
- Asukoht: Kalevi tänav

34

- Autor: teadmata
- Märksõnad: näomaaling
- Märkus: rituaalne Aafrika hõimu maaling; kas selle töö loomine oli omamoodi rituaal mõne välistudengi poolt? (hall – turvalisus, autoriteet, stabiilsus; lilla – kuninglikkus, luksus; kollane – rõõm, energia, soojus; sinine – rahu, rahulikkus, kindlus)
- Asukoht: Kompanii tänav

35

36

37

- Autor: Pisuhänd (EE)
- Märksõnad: pühak (paavst)
- Märkus: „OK“; poliitika
- Asukoht: Vabaduse Galerii

38

- Autor: K2rte?
- Märksõnad: muu olend (vaal), kala, pealuu
- Asukoht: Kroonuaia sild

39

Lisa 4. Valim „religiooniga“ seotud tänavakunstitöödest Tartus

- Autor: Kairo
- Märksõnad: pealuu
- Märkus: paremal ekraanitõmmis kunstniku täiendava kommentaariga blogist suurjalutuskaik.blogspot.com
- Asukoht: Kroonuaia sild

Aki at neljapäev, juuni 06, 2019

1 kommentaar:

Kairo 6. juuni 2019 11:56

Kes siis Jeesuse-vanuseks saades surmast ei mõtleks :)

Vasta

40

- Autor: teadmata
- Märksõnad: tulnukad, silmad
- Asukoht: Vabaduse Galerii

41

- Autor: Gutface (EE)
- Märksõnad: pealuu, (Peetruse) rist
- Märkus: pildi allkirjas on „T“ asemel Peetruse rist
- Asukoht: Vallikraavi/Toomemägi

42

- Autor: Maari Soekov
- Märksõnad: Ouroboros, shamaan
- Märkus: mütoloogia, kosmose sünn, lõpmatus „Ouroboros“
- Asukoht: Toomemägi

43

44

45

03.09.2014 (Atko Rimmel)

28.03.2020

„God is dead.“

- Autor: teadmata
- Märksõnad: „God“, vastutegevus
- Kategooria(d):
- Märkus: 2016 ja 2018 tööd Lõnguselt. Tekib omakorda huvitav tähendusväli, kus „God“ on kaetud rahvarõivastes eestlaste ja arvuteid kujutava tööga ning „dead“ on asendatud lageraiega (69).
- Asukoht: Vabaduse Galerii

46

- Autor: Satinka (EE)
- Märksõnad: tiivad, näomaaling
- Märkus: loomise keskel oli dialoog kunstnikuga, siis kasutas ise viidet „ingel“, ent hiljem ei suhestunud sellega enam selliselt
- Asukoht: K.E. von Baeri tänav

47

- Autor: MinaJaLydia (EE)
- Märksõnad: ikoon, pühak (Madonna), nimbus
- Asukoht: Kompanii tänav

48

49a

- Autor: Maari Soekov
- Märksõnad: muu olend, silmad
- Märkus: Maari täiendas seal varem olnud sinist nägu kolmanda silmaga
- Asukoht: Vallikraavi/Toomemägi

49b

- Autor: Maari Soekov, Krõõt Kukkur
- Märksõnad: muu olend, silmad
- Märkus: Maari - üks sarv-madu; Krõõt - kaks tegelast, üks kolmesilmne
- Asukoht: Koidu tänav

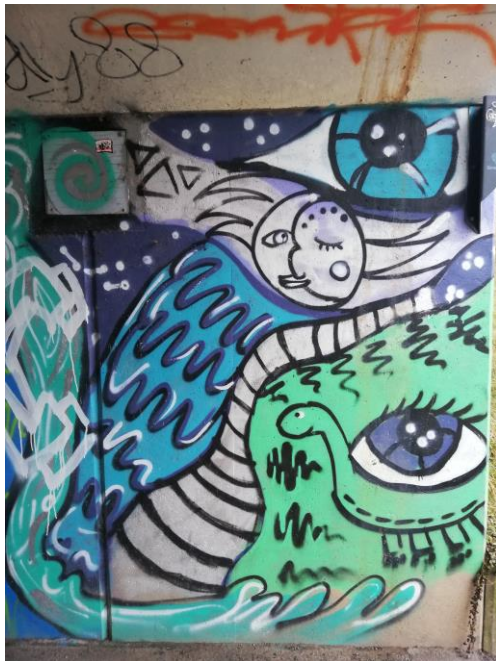
49

„Our time has
come“

- Autor: teadmata
- Märksõnad: apokalüpsis
- Asukoht: Kroonuaia sild

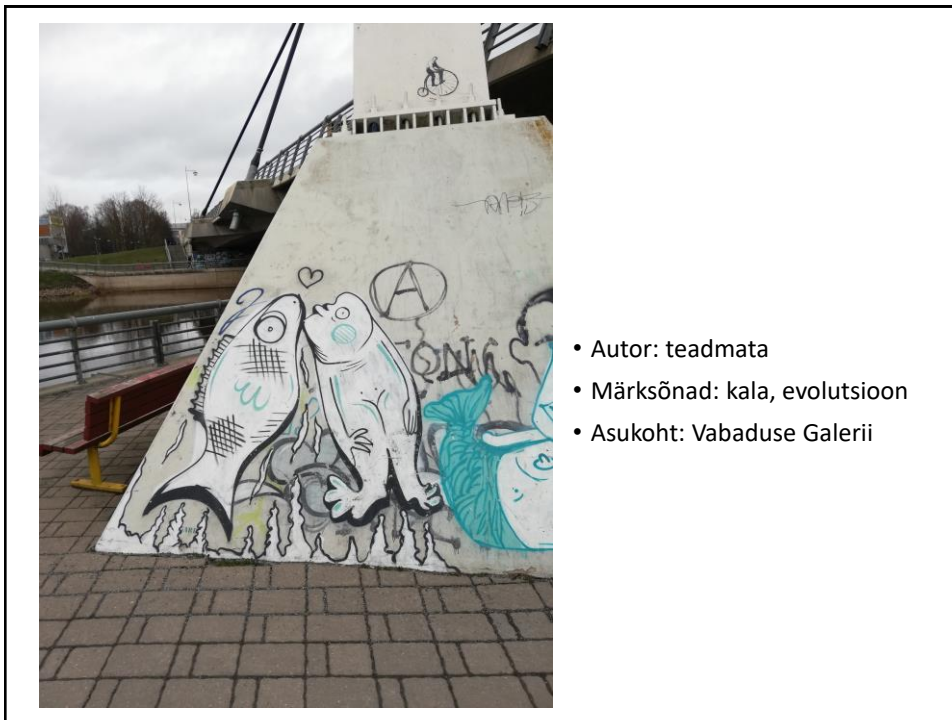

50

- Autor: teadmata
- Märksõnad: silmad, kilponn, muu sümbol (kuu, päike ja kosmos)
- Märkus: linnutee?
- Asukoht: Kroonuaia sild

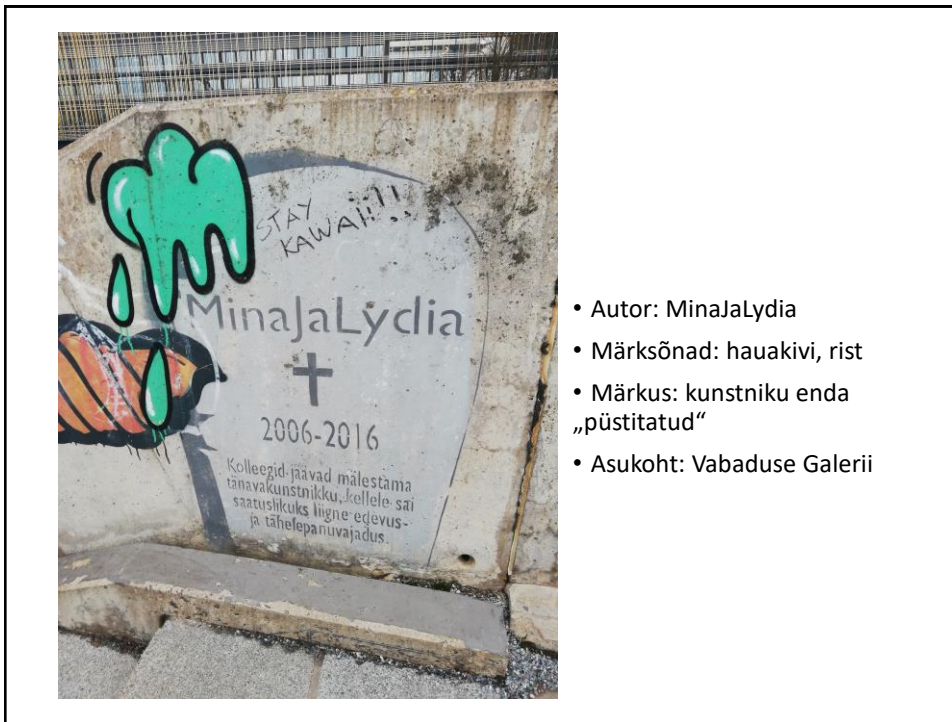
51

52

53

- Autor: MinajaLydia
- Märksõnad: hauakivi, rist
- Märkus: kunstniku enda „püstitatud“
- Asukoht: Vabaduse Galerii

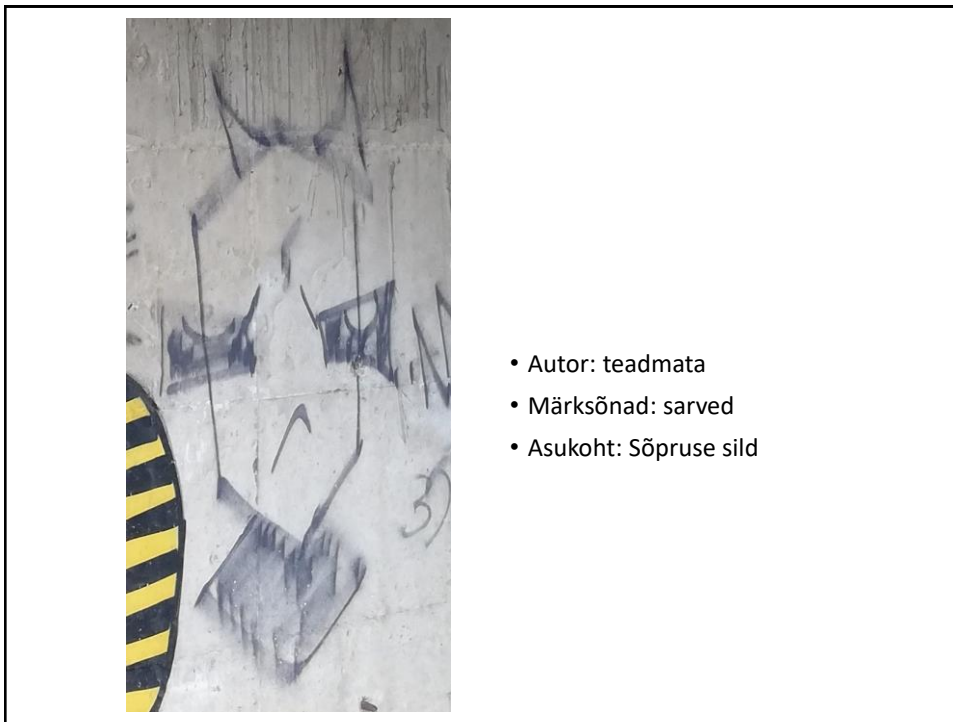
54

„Belive / nothing / shining“

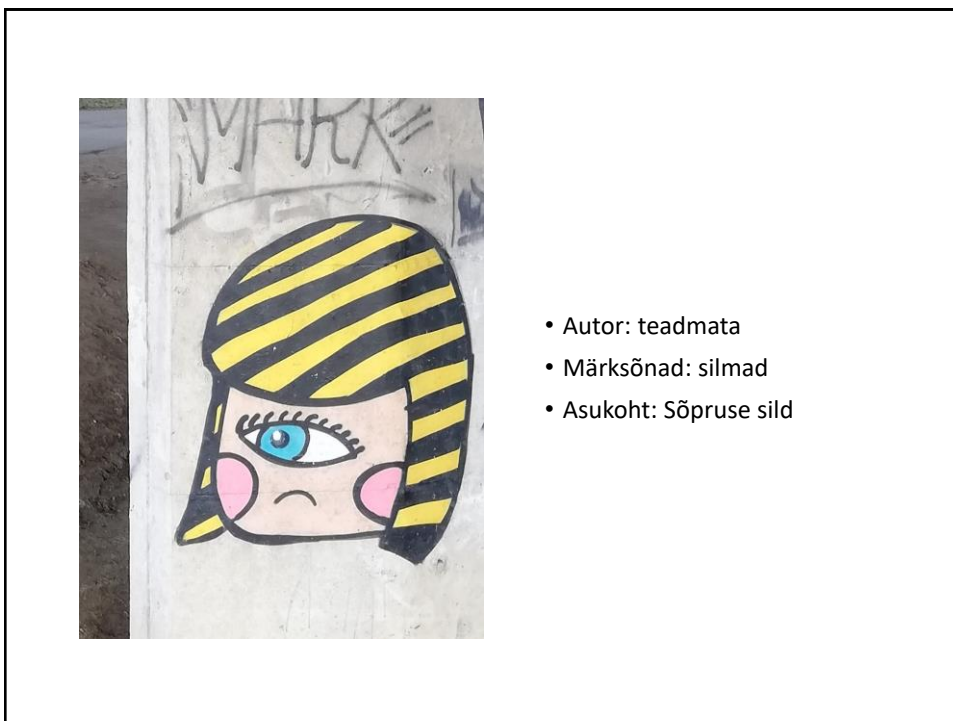

- Autor: teadmata
- Märksõnad: nimbus, rist (päikese/rõngas-), „believe“
- Asukoht: Sõpruse sild

55

56

57

„Ms Reet“

- Autor: MTO
- Märksõnad: tiivad, muu sümbol (originaalis punane lõng), Hamsa
- Märkus: originaaltöö pühendatud kinnisvara omanikule Reedale, kes peab samas poes olevat idamaiste kaupade poodi „Orient“ ja seisib vastu arendajatele = maja kaitseingel; vandaliseerimine lisas vasakule käele „666“, mis nüüdseks on kaetud (vt 59).
- Asukoht: Aleksandri/Soola tänav

58

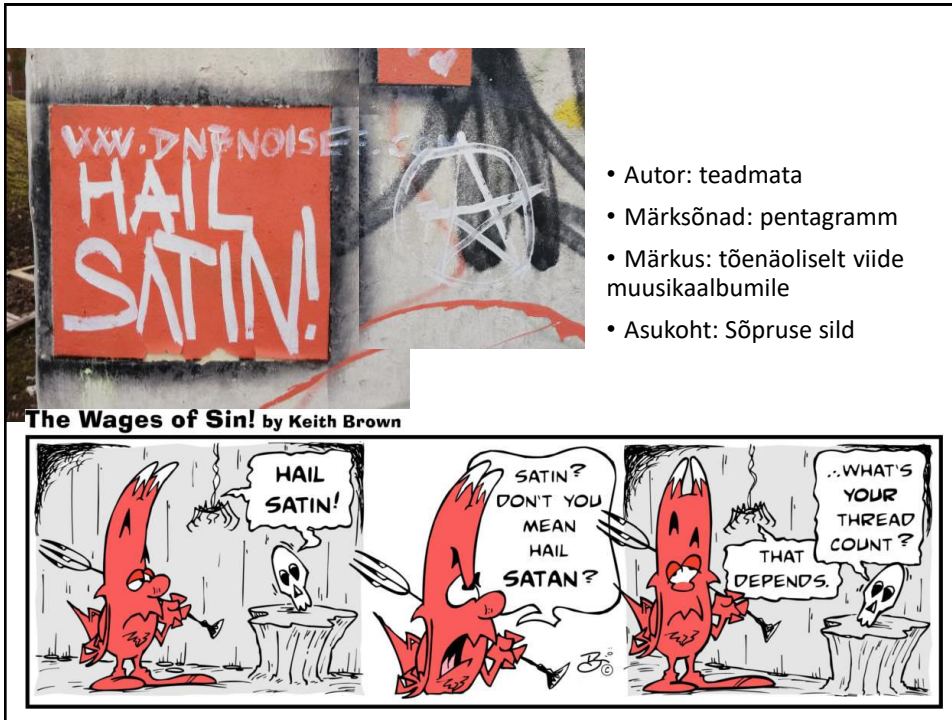
„Blow the Holy [w]ater / you make the false / images – RZA“

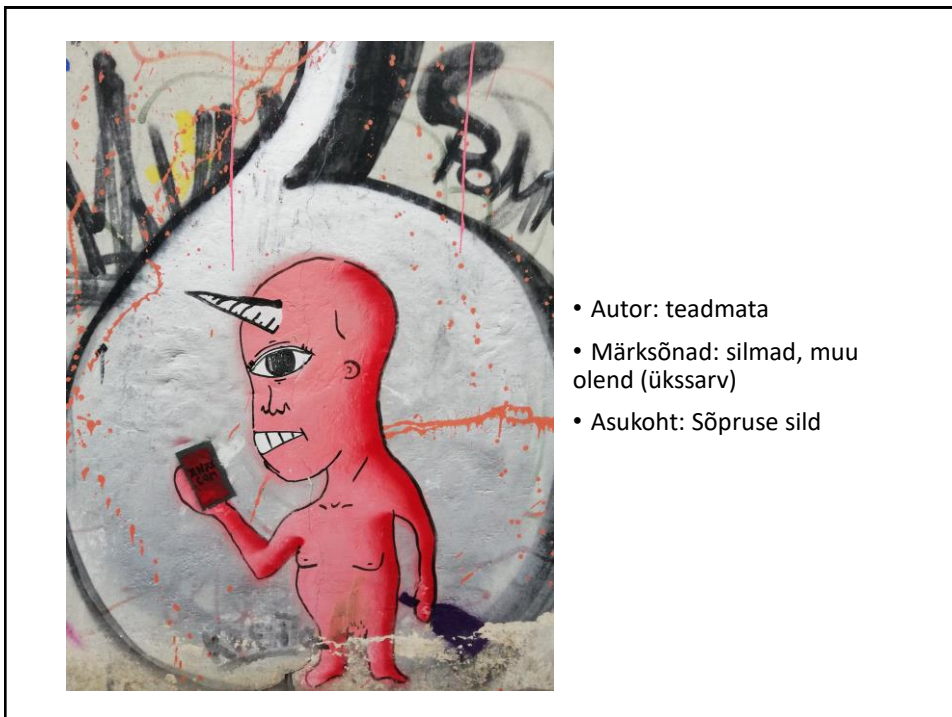
Fotod: Agnes Joala (2014)

- Autor: teadmata
- Märksõnad: 666, „holy“
- Märkus: Tegemist on lüürikaga RZA loost „Fatal“. Originaalis 'blimey', mitte 'blow the'.
- Asukoht: Aleksandri/Soola tänav

59

60

61

- Autor: teadmata
- Märksõnad: taaveti täht, rõngasrist, vastutegevus
- Märkus: tõenäoliselt mitu autorit ja ajalist kihistust
- Asukoht: Sõpruse sild

62

- Autor: Ivar Põllu, Katrin Tegova (Maimik), Janno Preesalu & co
- Märksõnad: freskomaal
- Märkus: „Aadama loomise“ stseen Voldemar Panso ja Kaarel Irdi nägudega, kes olid Draamafestivali reklaaminäod 2016-2018.
- Asukoht: Salme tänav

63

Lisa 4. Valim „religiooniga“ seotud tänavakunstitöödest Tartus

- Autor: K2rte
- Märksõnad: silmad, vastutegevus
- Asukoht: Raekoja plats

16.04.2020

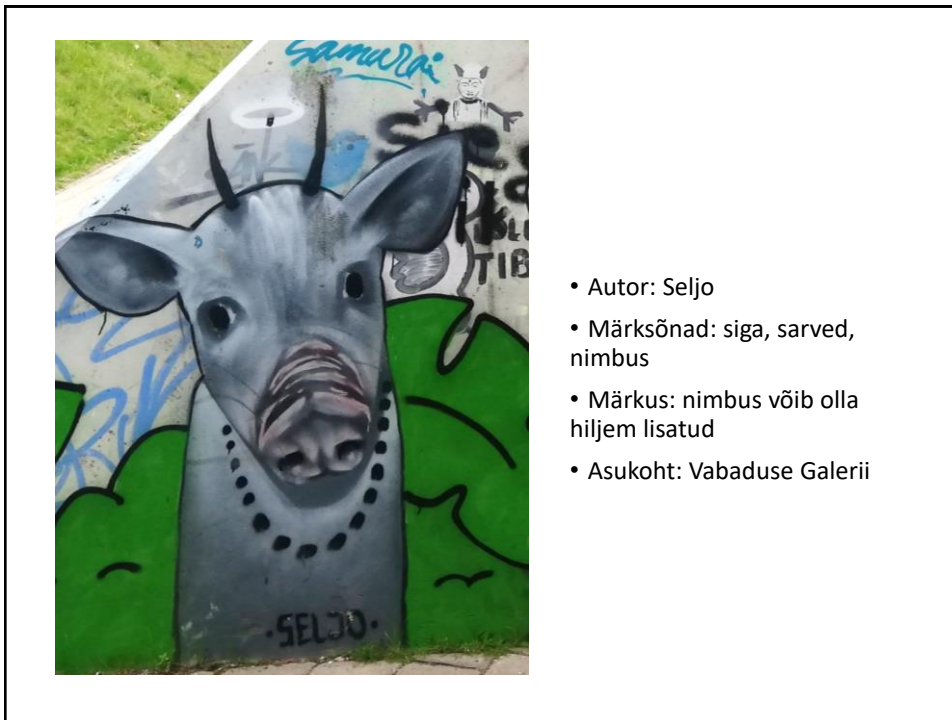
Foto: Robot Muralist /FB (2016)

64

- Autor: teadmata
- Märksõnad: pealuu
- Asukoht: Sõpruse sild

65

66

67

- Autor: teadmata
- Märksõnad: rist (svastika), vastutegevus
- Asukoht: Vabaduse Galerii

68

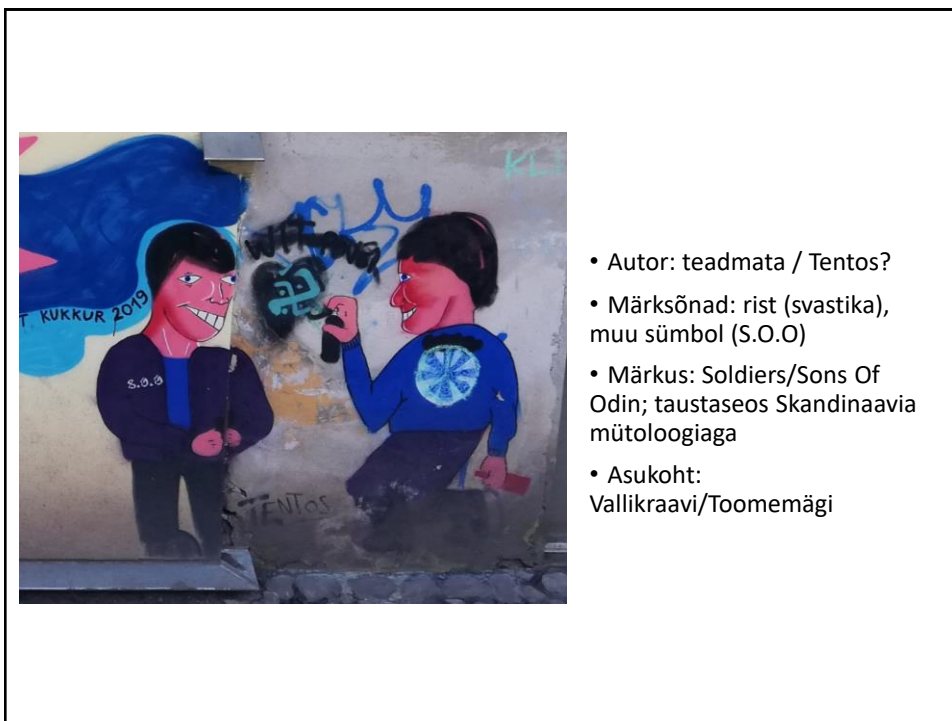
„Metsa riigile“

- Autor: Edward von Lõngus (EE)
- Märksõnad: mets
- Märkus: Idee pärit maalilt „Vilja riigile“. Loodud 2018 metsarüüste valguses. Töö all osa lausest „God is dead“ (vt 46)
- Asukoht: Vabaduse Galerii

69

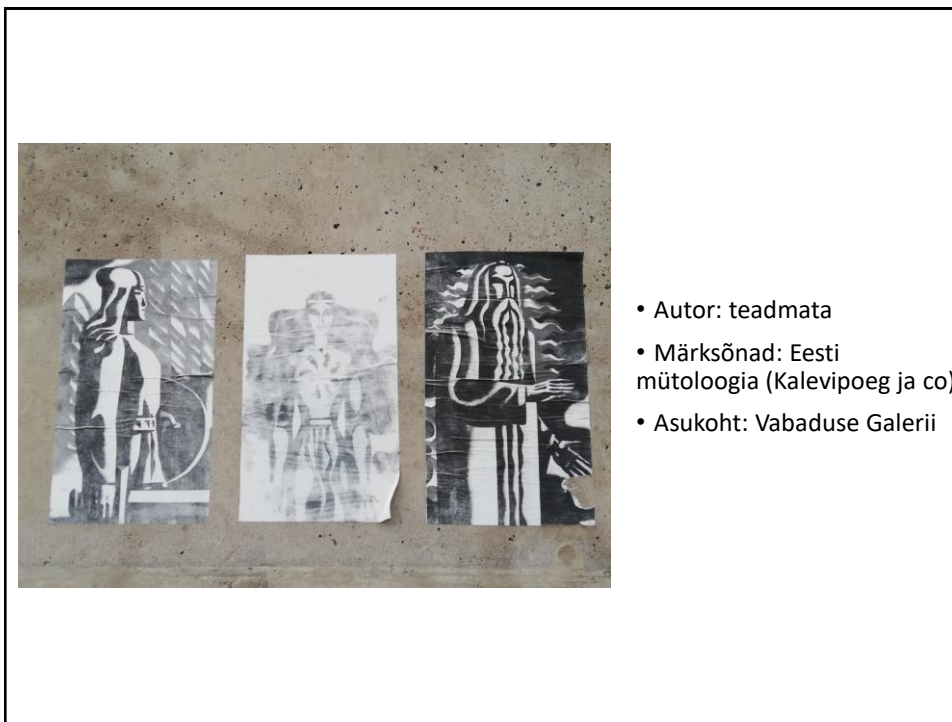

70

71

Lisa 4. Valim „religiooniga“ seotud tänavakunstitöödest Tartus

72

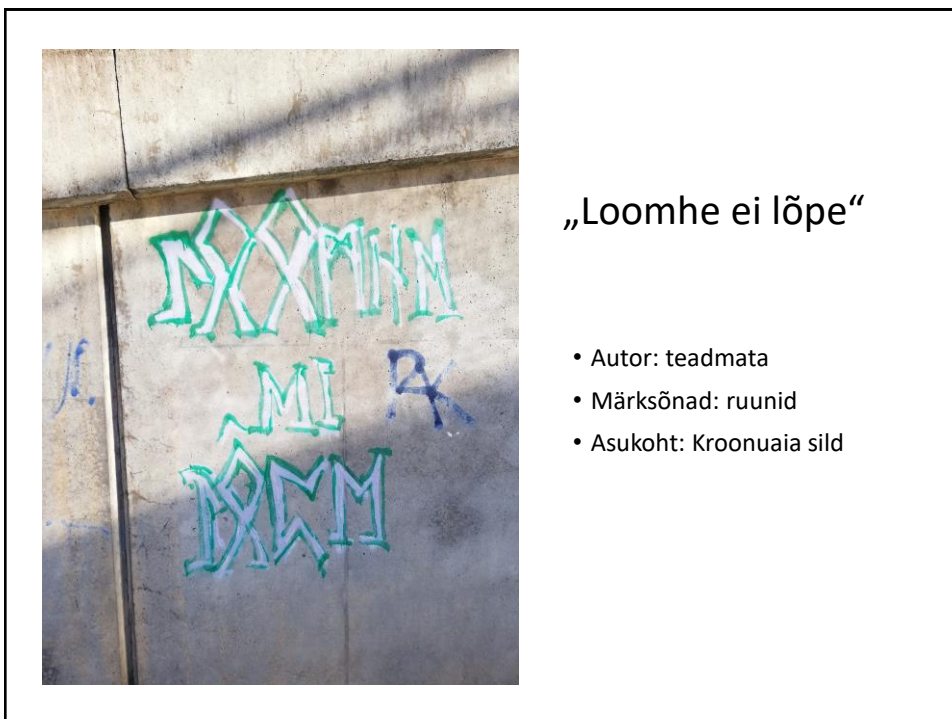

73

- Autor: Maari Soekov, Satinka
- Märksõnad: silmad, sarved, tiivad, muu sümbol (päike), muu olend (Maaema?, ussikuningas), vastutegevus, hiieloom, mets, šamaan?
- Asukoht: Puiestee/Jaama tänav

74

„Loomhe ei lõpe“

- Autor: teadmata
- Märksõnad: ruunid
- Asukoht: Kroonuaia sild

75

76

77

- Autor: Satinka
- Märksõnad: muu olend, vägi, silmad
- Märkus: Silm ei pruugi olla osa originaalist
- Asukoht: K.E. von Baeri tänav

78

- Autor: teadmata
- Märksõnad: muu olend
- Märkus: sarnaneb Kanada vapiloomaga (vasakul lõvi, paremal ükssarvik)
- Asukoht: K.E. von Baeri tänav

79

- Autor: teadmata
- Märksõnad: silmad
- Asukoht: K.E. von Baeri tänav

80

„Kalevipoeg 2.0“

- Autor: Edward von Lõngus (EE)
- Märksõnad: Eesti mütoloogia, vastutegevus
- Asukoht: Vabaduse Galerii

81

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, TALVI PÕLDMA,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kunsti-usku Tartu tänavad: avalikult peidetud religioon tänavakunsti“, mille juhendaja on Atko Rimmel, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

TALVI PÕLDMA
11.05.2020